

– [*Din Psikolojisi*] –

**DİASPORİK YAŞAMIN PSİKO-ANATOMİSİ – V:
MÜSLÜMAN-TÜRK GÖÇMENLERİN
YALNIZLIK-ASİMİLASYON-ENTEGRASYON BİÇİMLENMELERİ
ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA**

Mustafa KOÇ

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Psikolojisi Bilim Dalı &
Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Assoc. Prof., Balıkesir University, Faculty of Theology,
Department of Psychology of Religion &
Director for Spiritual Counselling Application and Research Center
Balıkesir, Turkey
mustafakoc@balikesir.edu.tr
orcid.org/0000-0003-1299-7963

ÖZET

Yedi ayrı makale dizisinden oluşan araştırmanın bu beşinci makalesinde, öncelikle Müslüman-Türk göçmenlerin “yalnızlık” durumları üzerine elde edilen nitel bulgulara yer verilmiştir. Daha sonra ise adı geçen göçmen çalışma grubunun “asimilasyon ve entegrasyon ile geri dönüş miti” biçimlenmeleri üzerine saptanan diğer nitel verilerin analizleri yapılmıştır. Araştırma konusuna ilişkin yapılan nitel analizler sonucunda; “ (a) yalnızlıkla ilgili olarak Müslüman-Türk göçmen katılımcıların çoğunluğunun, dış-göç deneyimi yaşadıkları ülkede diasporik yaşama bağlı yalnızlık duygusuna sahip oldukları; dinsel inançlarının yalnızlıkla başa çıkmada etkili bir faktör olduğu; (b) asimilasyon ve entegrasyon biçimlenmesiyle ilgili olarak da, göçmenlerin birçoğunun psiko-sosyal uyum sorunları sebebiyle kendilerini yaşadıkları ülkeye ait hissetmedikleri; dinsel inançlarının öznel mutluluk algılarını güçlendirdiği; (c) geri dönüş miti biçimlenmesiyle ilgili olarak ise göçmen katılımcıların önemli bir çoğunluğunun ekonomik ve kültürel uyum kaygıları sebebiyle geri dönüş mitini gerçekleştiremedikleri” gibi bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Diasporik yaşam, Azınlık grup, Yalnızlık, Asimilasyon, Entegrasyon, Geri dönüş miti

ABSTRACT

Psycho-anatomy of the diasporic life-V: A qualitative study on Turkish-Muslim immigrants' loneliness-assimilation-integration formations

This fifth article of the research, composed of seven individual articles, initially provides the obtained qualitative findings on Turkish-Muslim immigrants' "loneliness". It, then, analyses the other qualitative findings, based on the mentioned sample group's 'assimilation, integration and myth of return' formations. As a result of the qualitative analysis of the research, some of the findings are as follows: "(a) regarding the loneliness, the majority of Muslim-Turkish immigrant participants have a sense of loneliness based diasporic life in the country where they experience foreign-migration; their religious beliefs are an effective factor in the coping with loneliness; (b) regarding the assimilation and integration formations, many of the immigrants do not feel themselves belong to the country they live in due to psycho-social adjustment problems; their religious beliefs have strengthened their perception of subjective happiness; (c) regarding the myth of return formations, and significant majority of immigrant participants also could not fulfil the myth of return because of their concerns about economic and cultural adaptation.

Keywords: Immigrant, Diasporic life, Minority group, Loneliness, Assimilation, Integration, Myth of return

GİRİŞ

Göç, birey veya grubun, ulusal veya uluslararası sınırları aşarak gerçekleştirildikleri bir nüfus hareketidir. Adı geçen bu olgu, dünyanın farklı bölgelerinde artarak yaşanan siyasi krizler, çatışma ve savaşlara bağlı olarak hemen hemen tüm toplumların karşı karşıya oldukları yaşamsal bir gerçeklik haline gelmiştir (Türker & Yıldız, 2015: 23). Göçün temel öznesi olan insan faktörü bağlamında bütün sosyolojik kuramların özünde yer alan tema; toplumsal olguların veya süreçlerin, neden-sonuç ilişkisi bağlamında açıklanarak toplumların ilerlemesi ve gelişmesi için öncelikle değişmesi gerektiğine dayanmaktadır. Aksi durumda toplumların gelişip ilerleyemeyeceği savunulmaktadır. Bu açıdan temelinde yatan nedenleri ve sonuçları dikkate alındığında göç olgusuna, sosyo-kültürel bir değişim aracı olarak da bakılabilir.

Göç olgusu, algılardaki bu değişimlerden hareketle yer değiştirme davranışlarıyla varılan yere/ikinci vatana uyum içinde tamamlanan bir süreçler

bütünüdür. Tüm göç süreçlerinin temelinde bireyin davranışları yatmaktadır. Şayet bu davranış süreçleri uyum içerisinde yaşanmadığı zaman göç eyleminin işlevselliğinden söz etmek mümkün değildir. Bir başka aktarımla, yerleşilen yerlere uyum gerçekleşemediği zaman göç eylemi tamamlanmamış olacaktır. Çünkü bireylerin veya grupların vardıkları yerlere uyum sağlayamamaları, ilk fırsatta yeniden yer değiştirme eğilimine sahip potansiyel göçmenlerin varlığını ortaya çıkaracaktır. Bu bakımdan, neden ve ne şekilde göç edildiği, göçmenin davranışını şekillendiren bir durumdur. Bu nedenle göçün deneyime dönüşmeden önceki davranış sürecine odaklanması önemlidir (krş. Nocera & Mat, 2018).

Sosyo-psiko-antropolojik yönleriyle toplumsal alandaki yansımaları sonucunda bireyin özel yaşamındaki etkileri üzerinde göç olgusundan en çok etkilenen ve uyum sürecinin baş aktörü olan hiç şüphesiz insandır. Farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi, ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirebilmektedir. Göç sayesinde pek çok açıdan birbirinden farklı geçmişe sahip bireyler dil, din, gelenek ve kültür gibi bileşenlerle birlikte aynı yabancı bir ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmışlardır. Bir kültürden başka bir kültürde kendine yer bulan bireylerin uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntılar, bunalımlar ve gösterdikleri tepkiler 'kültür şoku' olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda benlik saygısı, yaşam doyumu ve sosyal destek gibi psiko-sosyal değişkenler, göçmenin yaşadığı kültür şokunu atlatmada oldukça önemli rol oynamaktadır. Göçmenlerin içinde yaşadıkları ikinci vatandaki toplumsal uyumu yakalayamaması, sosyal düzenin ve bizzat göçmenin kendisinin "modern yaşamın gerekliliklerine uygun" hareket edememesi olarak değerlendirilmektedir. Etnik ön yargıların yok olduğu ve kültürel zenginliklerin rahatça sunulabildiği toplumsal düzende, varılan ülkenin kültürüne katkıda bulunabilmek oldukça önem arz etmektedir (Akıncı ve ark., 2015: 67-68).

Birleşik Krallık sınırları içerisinde yaşayan Müslüman-Türk diasporası üzerinde çalışıldığı için bu makalede öncelikle diasporik bir durum tespiti ve ardından bir karşılaştırma yapılmasının yararlı olacağı kanısından hareketle bazı psiko-sosyo-antropo-teolojik değerlendirmelere yer verilmiştir.

Türkiye'den yurtdışına düzenli olarak işçi göçleri, II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da işgücüne duyulan ihtiyaç ve bu konuda yapılan uluslararası düzenlemelere dayandırılarak 1960'lı yıllarda başlamıştır. 1961 Anayasası'nın ilanından sonra işgücünün dışarıya gönderilmesinin ülkenin döviz ihtiyacını karşılayacağı ve işsizliği azaltacağını vurgulayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1962-1967) çerçevesinde, 31 Ekim 1961 tarihinde Almanya'yla imzalanan anlaşma sonucunda Türkiyeli göçmenlerin geçici olarak bu ülke-

ye gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra benzer anlaşmalar ise 1964 yılında Avusturya, Hollanda ve Belçika, 1965 yılında Fransa ve 1967 yılında İsveç ve Avustralya'yla imzalanmıştır. Ayrıca yine aynı konuda daha düşük profilli anlaşmalar ise 1961 yılında İngiltere, 1971 yılında İsviçre, 1973 yılında Danimarka ve 1981 yılında Norveç'le imzalanmıştır. Bugün Türkiye dışında yaşayan Türkiyeli göçmen nüfusun yaklaşık 6 milyon olduğu, bunların % 50'sinin Almanya'da yaşadığı tahmin edilmektedir. Geriye kalan Türk göçmenlerin ise Avrupa'nın diğer ülkelerinde, ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde yaşadıkları saptanmıştır.

Almanya'nın 1973 yılında dışarıdan göçmen alımını durdurmasına, bir yıl içinde ise diğer Batı ülkelerinin de benzer kararlar almalarına rağmen aile birleşmeleri ve düzensiz göçler yoluyla Avrupa'daki Türkiyeli göçmen nüfus artmaya devam etmiştir. Türk göçmenler 1973 petrol krizi sırasında, Türkiye'ye dönmek yerine buldukları ülkelerde kalmayı tercih etmişlerdir. 1980'li yıllardan itibaren ise Türkiye'den yapılan dış-göç, karakter değiştirerek politik sebepli sığınmalar Türkiye'den göçün en önemli sebebinin oluşturmuştur. Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren ise Kürt sığınmacıların yurtdışına göçü başlamıştır. 2001 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin ardından yurtdışına yapılan dış-göçlerde görece yeniden bir artış gözlenmiştir.

Türkiyeli göçmenlerin nüfusu, İngiltere'de 1990'lı yıllar boyunca artmaya devam etmiştir. Literatürdeki tartışmalı konulardan biri de Birleşik Krallık'taki yaşayan Türkiyeli nüfusun ne kadar olduğudur. Çeşitli kaynaklarda 500 bin kişilik bir Türk göçmen nüfusundan söz edilmektedir. Ancak konuyla ilgili olarak 2011 nüfus sayımı, vize başvuruları ve yerleşme izni verilenlerin sayıları dikkate alınarak Sirkeci & Açık (2015) tarafından yapılan hesaplamayla, Birleşik Krallık'ta yaşayan Türkiyeli göçmen nüfusunun 200-250 bin civarında olabileceği tespit edilmiştir. Söz konusu bu İngiltere'de yaşayan Türkiyeli nüfusun çoğunluğunun da Londra'da yaşadığı tahmin edilmektedir.

Göç açısından İngiltere'yi diğer Avrupa ülkelerinden ayıran en önemli farklılıklardan biri, 1980 yılından sonra bu ülkeye gelen politik sığınmacıların diğer ülkelere kıyasla daha yüksek oranda olmasıdır. Bu yıllarda Türkiye'de yaşanan ülke içi huzursuzluklar sebebiyle özellikle ülkedeki Kürt nüfus, politik sığınmacı olarak İngiltere'ye dış-göç deneyimi yaşamıştır. Bu da Türkçe konuşan topluluk adı altında sınıflandırılan Kürt nüfusun, İngiltere'deki istatistiklerde çoğunlukla yer almamasına ve "görünmez topluluk/invisible community" olarak nitelendirilmelerine neden olmuştur.

Londra'nın özellikle kuzey ve doğu yerleşim bölgelerinde yaşamlarına devam eden Türkiyeli göçmenler, bu bölgelerdeki tekstil fabrikalarında çalış-

maya başlamışlardır. Zaman içerisinde küçük tekstil işletmelerinin sahipleri de olan Türkiyeli göçmenler, tekstil sektörünün Londra'dan çekilmesiyle 'süpermarket, kebab lokantası ve cafe-shop' türlerindeki hizmet sektörüne yönelmişlerdir. Türkiyeli bu azınlık, Birleşik Krallık'taki diğer göçmen gruplarıyla kıyaslandığında eğitim düzeyi ve mesleki özellikler açısından en düşük profile sahip göçmen gruplarından biridir. Dolayısıyla Türk göçmenler, bu sözü edilen kısıtlamaların yol açtığı zorunluluklardan dolayı İngiltere'deki tekstil sektöründe çalışırken biriktirdikleri sermayeyle kendi ticari işletmelerini kurmaya yönelmişlerdir.

Özellikle Londra'daki nüfusu ve etkinliği bakımından önem arz eden bir başka Türk göçmen topluluğu da Alevi cemaatidir. İngiltere'ye yapılan dış-göçün daha çok Alevilerin yoğun olarak yaşadığı K. Maraş, Sivas, Kayseri ve Malatya gibi illerden gerçekleşmiş olması, Londra'da ciddi bir Alevi göçmen topluluğun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Öte yandan Alevilik; etnik kökeni, dili ve kimlikleri çapraz kesen bir oluşumda bu ülkede konumlanmıştır (ayrıca krş. Hızlı, 2009: 463-465). Londra'da yaşayan Kürt nüfusun büyük bir kısmı Alevi olmakla birlikte Kürtlerin bir kısmının kendilerini daha çok etnisiteleriyle ifade etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Londra'da yaşayan Sünni topluluğun camilerle ve dini cemaatlerle güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. İngiltere'deki Türk kimliği ile Müslüman kimliğinin adeta iç içe geçtiğine vurgu yapan din sosyoloğu Küçükcan (2006), göçmenlerin sosyalleşmesinde camiler ve dini cemaatler ile bu yapıların kurdukları derneklerin rolüne dikkat çekmektedir (Bilecen & Araz, 2015: 192-193).

İngiltere'deki Türk diasporasının Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinden en önemli karakteristik farklarından biri de Almanya örneği gibi bir işgücü anlaşması olmaksızın bireysel çabalarla ve çoğunlukla yasadışı yollardan bu ülkeye girenlerden oluşmasıdır. Bu sebeple işgücü göçü anlaşmasıyla oluşmaya başlayan Almanya Türk diasporası artık üçüncü kuşağı geride bırakırken, 1980'li yıllardan itibaren temellenmeye başlayan İngiltere Türk diasporası ise 1989 yılından başlayarak hız kazanmış ve henüz ikinci kuşak göçmenler yeni oluşmaya başlamıştır (Adıgüzel, 2010: 98).

Türkiye kaynaklı dış-göçün kronolojik olarak oluş tarihi, süresi, zorunlu veya gönüllü olması, yoğunluğu ve hukuksal boyutu, İngiltere'de Türkiye'deki Türk toplumundan daha farklı bir sosyolojik yapı ortaya çıkarmıştır. Söz konusu bu göç tipolojileri, göçmen Türk toplumunun sosyal yapısını, kültürel kimlik algısını ve genç kuşaklarda kimliğin yeniden üretilmesini etkileyen faktörleri kapsamaktadır. Bu noktada Türk göçmenlerin oluşturdukları sivil toplum kuruluşları da bir taraftan Türkiye'yle ilişkileri sağlayan bir köprü olurken öte yandan İngiliz toplumundaki Türk göçmenlerin sosyalleşmesine

ve genç kuşakların kimliklerinin yeniden üretimine katkıda bulunabilmektedir.

Öte yandan Türk diasporasının yerleştikleri Avrupa ülkeleri karşılaştırıldığında, göçmen Türklerin Almanya'da ortalama oturma sürelerinin 21.1 yıl, İngiltere'de oturma sürelerinin ise 10.4 yıl olduğu saptanmıştır. 1961 yılında Türkiye ve Federal Almanya Cumhuriyetlerinin karşılıklı işçi anlaşmalarıyla başlayan Almanya'ya göç süreci ile 1989 yılında Türkiye'ye vize uygulanması ve Türkiye'deki terör ve siyasi konjonktürün sonucu olarak başlayan İngiltere göç süreci arasında 28 yıl gibi önemli bir kronolojik zaman farkı bulunmaktadır. İngiltere'deki Türk göçmenlerin % 84'ü 1989'dan sonra bu ülkeye giriş yapmıştır. Antropolog Atay (2006), Londra'daki Türkler üzerine yaptığı çalışmada, 1985'li yılları anlatan göçmen bir Türk'ün, "O zamanlarda bu ülkede bir Türk'le karşılaşmak olağan bir durum değildi," dediğini aktarmıştır (Atay, 2006: 59).

Türkiye'den Almanya'ya yapılan dış-göç yasal, kitlesel ve gönüllülük temeline dayalıyken; İngiltere'ye yapılan dış-göç, yasadışı, bireysel ve zorunlu göç özelliklerini taşımaktadır. Almanya, yurtdışında yaşayan Türkiye kökenlilerin en yoğun olduğu ülkeyken, İngiltere bu konuda 5. sıradadır. Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin % 65'i Almanya'da, % 7'si ise İngiltere'de yaşamaktadır. Türkiyeli göçmenler, Almanya'da ülke nüfusunun % 3.2'sini oluştururken; İngiltere'de Kıbrıs Türk kökenliler de dikkate alında edilse bile nüfusun ancak binde 5'ini oluşturmaktadır.

İngiltere'ye göçmen olarak ilk gelen Türkler, Kıbrıslı Türkler olmuştur. Bugün bile göçmen Türk nüfusun yaklaşık yarısını Kıbrıslılar oluşturmaktadır. İngiltere'de göçmen nüfusun % 75'i sadece başkent Londra'da yaşamaktadır. Almanya'da ise Türkiyeli göçmenler, ülkenin çok farklı kentlerine dağılmışlardır. İşgücü göçü olarak başlayan Almanya göçü, aile birleşmeleriyle devam etmişken; İngiltere göçü, daha çok siyasi nedenler ve terör olayları sonucunda ortaya çıkmıştır.

Almanya'da yaşayan göçmen Türk toplumu, İngiltere'ye göre daha muhafazakâr bir sosyo-teolojik yapı ortaya çıkarmıştır. Göçmen sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkması ve çalışmaları açısından bakıldığında ise Almanya'da milli ve manevi değerleri kapsayan, özellikle genç kuşaklara yönelik derneklerin yoğunluğu dikkati çekmektedir. İngiltere'de ise Türk göçmen topluluk, yasadışı yollardan gelen siyasi sığınmacıların yoğun olması nedeniyle farklı etnik kimliklerini öne çıkaran, Türkiye'deki siyasi ve dini inançlara daha karşıt bir sosyo-teo-politik içerik taşımaktadır. Konuyla ilgili yapılan göç araştırmaları, göç tipolojilerinin Almanya ve İngiltere'deki göçmen Türk toplumlarının kültürel kimlik algılamalarını etkileyen en önemli faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Adıgüzel, 2010: 117-119).

Bu makalede betimsel olarak analiz edilen diasporik yaşam dokusunu etkileyen olgulardan biri “yalnızlık”tır. Yalnızlık/loneliness; bireyin ötekilerle kurmuş olduğu sosyal ilişkilerinin kalitesiyle birlikte başarısızlıkları sonucunda oluşan öznel memnuniyetsizlik duygusudur (Güney, 1998; 292). Sosyal psikologlar yalnızlığı, yalnız olma biçiminde değil de daha çok kendini yalnız hissetme anlamında kavramsallaştırmaktadırlar. Dolayısıyla bireyin yaşamının belirli bir anında ve belirli bir süreliğine isteyerek diğerlerinden uzaklaşması türündeki soyutlamalar, bu tanım kapsamı dışındadır (Bilgin, 2003: 422). Bu bağlamda göçmen bireyin psikolojik anlamda mutluluğunu ve iyilik durumunu etkileyebilecek yaşantılardan biri de yalnızlıktır. Özellikle gelişmiş Batı toplumlarında, kendilerini yalnız hisseden bireylerdeki istatistiksel artış uzmanların ilgisini çekmektedir. Yalnızlık sorunu günden güne artan bir ilgiyle yeni boyutları da içerecek şekilde sosyal bilimler araştırmalarına konu olmaya devam etmektedir.

Psikolog Peplau & Perlman’a (1982) göre yalnızlık, “bireyin sosyal ilişki ağında niceliksel ve niteliksel eksiklikler sonucu ortaya çıkan sıkıntı verici bir duygudur.” Bu bağlamda göçmenlerdeki yalnızlık duygusu, kişiler arası ilişkilerin göçmenlerin sosyal ihtiyaçlarını karşılayamadığı, kişisel ihtiyaçlarını doyumayı başaramadığı ve sosyal ödüllerin azaldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Psikolog Peplau & Perlman (1982) tarafından yapılan yalnızlık tanımında kavramın üç önemli özelliğinin altı çizilmiştir. Buna göre yalnızlık; “anamlı ilişkiler yokluğundan kaynaklanan, nesnel sosyal soyutlanmaya benzemeyen öznel bir yaşantı ve hoş olmayan, sıkıntı veren bir duygudur.” Birçok duygusal, bilişsel, ailesel ve psiko-sosyal faktör tarafından etkilenmesine karşın; yalnızlık duygusu daha çok göçmen bireyin içinde yer aldığı sosyal ilişkilerinden aldığı doyum ve bunu algılama biçimiyle yakından ilişkili görülmektedir (Peplau & Perlman, 1982’den akt. Duru, 2008: 16).

Bu nedenle psikologlar, yalnızlık çalışmalarında geniş bir şekilde “bireysel faktörler, derin sosyal ilişki yokluğu ve kişilik faktörü” üzerine odaklanma eğilimindedirler. Konuyla ilgili oluşturulan literatüre bakıldığında, ‘yalnızlık duygusu ile psiko-sosyal değişkenler’ arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmalarda yalnızlığın, “anamlı etkileşim, sosyal destek, kendine güven, yaşlılarla ilişki ve sosyal doyumsuzluk, güvenli bağlanma ve sosyal açıklık ve sosyal ağ” gibi değişkenlerle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin çalışmalar bir bütün olarak düşünüldüğünde, bireyin kendini daha az yalnız hissetmesinde “ilişki kurulan birey sayısı, ilişki sıklığı ve ilişkinin türünden” daha çok kurulan ilişkinin niteliğinin daha önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Yukarıdaki kuramsal bilgilere ek olarak yalnızlık yaşantısını farklı kuramsal perspektiflere bağlı biçimde değerlendirebilecek çalışmalara da ihtiyaç

duyulduğu görülmektedir. Örneğin psikolog Peplau & Perlman'ın (1982) "birey kalabalık içinde kendisini yalnız hissedebileceği gibi tek başına iken yalnızlık hissetmeyebilir," şeklindeki yalnızlıkla ilişkili kuramsal açıklamaları henüz önemini yitirmemiştir. Hâlbuki bazılarının oldukça geniş sosyal destek ağlarına sahip olmalarına rağmen niçin yalnızlık hissettikleri veya daha dar ve küçük ilişki ağlarına sahip olmalarına rağmen niçin yalnızlık hissetmedikleri konusuna, psikolog Kohut'un (1977) "benlik psikolojisi" yaklaşımının bir açıklık getirebileceği söylenebilir (Duru, 2008: 16). Bunun yanı sıra psikolog May (1967) ise yalnızlık hissi ve anlamsızlık duygularının eş zamanlı gittiğini düşünmektedir. Yalnızlığı Batı toplumlarında yaygın bir durum olarak kabul eden May'a (1967) göre, Batılı bireyler daha çok kendi kişisel dünyalarında yaşamaktadırlar. Bu kişisel dünyalarındaki anlamlı ve katlanılabilir bağların yoksunluğundan ortaya çıkan yalnızlık korkusu, bireylerde bir belirsizliğe ve yaygınlıkla da duygusal çöküşe neden olabilmektedir (May, 1958).

Öte yandan psikolog Frankl (1946/1963), II. Dünya Savaşı sırasında bir Nazi toplama kampında kendi deneyimleri hakkında yazdığı yazılarda yalnızlık olgusunu tartışmıştır. Psikolog Frankl, yalnızlığı en dehşetli anlarında anlam arayışı içerisinde olan bireylerin, bu zor şartlarla başa çıkmalarına hizmet eden etkili bir araç olarak değerlendirmiştir. Ona göre bireyin anlam arayışı, öznel yaşamı için yeni yollar getirmektedir. Kendi düşünceleriyle yalnız olmayı arayan mahkûmlar, aslında her zaman yalnız kalmamışlardır. Çünkü onlar, geçmişleri ve hayalini kurdukları gelecekleriyle birlikte yaşamışlardır. Nazi kamplarındaki mahkûmlar, kendi yalnızlıklarında korkunç şartlar altında yaşamın anlamını bulma çabası içerisine girmişlerdir. Sahip oldukları inançlarını hatırlayan ve yeni olasılıkların hayallerini kuran mahkûmlar, toplama kampındaki kendi olumsuz şartlarıyla başarılı biçimde başa çıkabilmişlerdir. Bu durum da onlara, yalnızlığın ortasında yaşamlarına yeni anlamlar yüklemelerine yardımcı olmuştur (Frankl, 1946/1963).

Literatürde yalnızlığın kapsayıcı bir betimlemesinin yapılabilmesi için pek çok yaklaşım biçimleri ortaya konulmuştur. Ancak literatürde yalnızlığın, üzerinde anlaşılmış ve tutarlı bir tanımının yapılamamış olması, araştırmacıların bu olguya bireysel bakış açısıyla yaklaşmalarından kaynaklanmaktadır. Psikolog Peplau & Perlman (1982), yalnızlığı "psiko-dinamik, fenomenolojik, varoluşçu-hümanist, sosyolojik, etkileşimci, bilişsel, mahremiyet ve sistematik" biçiminde sekiz farklı teorik yaklaşımla betimlemişlerdir. Temelde bu kategorik ayrımlar, örtüşen ve üzerinde anlaşılan bir olgunun geniş biçimde betimlenmesidir (Peplau & Perlman, 1982; May, 1958, 1967; Frankl, 1963'den akt. Paula, 2011: 223-224).

Diasporik yaşamın psiko-anatomisine bakıldığında yalnızlık olgusunun sosyal bağlılık ve sosyal destekle yüksek düzeyde ilişkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle son dönem literatür dikkate alındığında, yalnızlık ve sosyal ilişki değişkenleri üzerine yapılan pek çok görgül çalışma, yalnızlık deneyiminde öteki/lerle oluşturulan sosyal bağların önemli olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili yapılan alan araştırmalarında, birbirinden farklı destek türlerinin bireylerin öznel iyilik durumları üzerinde farklı şekillerde pozitif etkilerde bulunduğu; “sosyal bütünleşme ve bağlılık desteğinin sosyal yalnızlığı; rehberlik desteğinin ise duygusal yalnızlığı” yordamada daha önemli değişkenler olduğu saptanmıştır. Konuyla ilgili çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde de, göçmen bireyin kendini daha az yalnız hissetmesinde farklı destek kaynaklarının ve türlerinin farklı işlevleri olabileceği görülmektedir. Dolayısıyla yalnızlığın duygusal ve sosyal ilişkilerde yaşanan aksama ve yoksunluklarla ilişkili olduğu düşünüldüğünde; farklı sosyal ve duygusal gereksinimlerini karşılayan göçmen bireylerin, bu gereksinimlerini karşılayamayan bireylere göre kendilerini daha az yalnız hissetmeleri beklenebilir (Duru, 2008: 16-17).

Psikoloji alanındaki literatür, yalnızlığın “fiziksel yalnızlık, depresyon, yabancılaşma, psiko-patolojik ve yalnızlık hakkındaki psiko-dinamik yaklaşımın belirtileri” gibi konulara değinmiştir. Aynı zamanda psiko-patolojinin bir semptomu olarak görülen yalnızlık duygusu hakkında bilimsel metodoloji kullanılarak öngörülen çeşitli değişkenler farklı içeriklerde analiz edilmiştir. Psikolog Frankl’ın (1946-1963) çalışmaları dışarıda tutulursa, psikoloji literatürü genellikle “yalnızlığın tecrübesini” veya “yalnızlık hissini”, acı veren bir mutsuzluk olarak betimlemiş ve bundan dolayı da olumsuz bir duygu yüklemesi yapmıştır. Birçok farklı yaklaşımlar dikkate alındığında, çoğunlukla indirgemeci, nedensel ve durum tanımlayıcı bir nitelikte görülen yalnızlık, çok yönlü bir fenomen olarak kabul edilmiştir (Paula, 2011: 227).

Göçmen bireyin yalnızlık deneyimi, yalnızlığın olumlu veya olumsuz algılanmasına bağlı olarak farklı tanımlanabilmektedir. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde farklı medeniyet algılarına, değerlere ve kültürel yapıya sahip toplumlar tarafından farklı yüklemeler de yapılmıştır. Örneğin; Batı dünyasında yapılan çalışmalarda, yalnızlığın ‘kaygı, stres, ümitsizlik ve intihar’ gibi olumsuz duygularla ilişkili olduğu ve psikolojik bir sorun olarak işlendiği görülmektedir. Yine Batı toplumlarında, tek başınalık anlamında bir yalnızlığın veya mistik bir pratik olarak yalnızlık deneyiminin genellikle din adamlarının ve bazı düşünürlerin belli dönemlerde başvurdukları bir tecrübe olduğu, bireyin eğitiminde sistematik bir eğitim aracı olarak kullanılmadığı bilinmektedir. Buna karşın Doğu medeniyetinde ise yalnızlığın mistik yaşamda eğitsel bir metot olarak işlendiği görülmektedir. Psikolojik anlamda pozitif

bir deneyime vurgu yaptığı, tasavvuf literatüründe yalnızlık olgusunun sistematik biçimde analizinden de anlaşılmaktadır. Bu çerçevede yalnızlık deneyiminin kültürel dünyadaki anlamlarının toplumdaki topluma veya aynı toplum içerisinde dönemlere göre bile farklılık gösterebileceği söylenebilir (Kızılgöçer, 2012: 145-146). Sonuç olarak göçmen birey, yetiştiği kültürel kodlardan farklı bir yapı gösteren diasporik yaşam içerisinde zaman zaman karşı karşıya kaldığı yalnızlık durumlarını, pozitif yüklemeler yaparak kişisel gelişimine yardımcı bir tarzda kullanabilir.

Makalede betimsel analizi yapılan olgulardan bir diğeri ise “asimilasyon”-dur. Diasporik yaşam dokusunu etkileyen asimilasyon/assimilation, dış-göç deneyimi yaşayan göçmenlerin ev sahibi ülkenin toplumundan ayırt edilemez biçimde bütünleşmesi sürecidir. Azınlık grubun, ev sahibi toplumun beklentilerine uyum sağlamaya çalışması anlamına gelen asimilasyon, göçmenlerin ev sahibi toplumun değerlerini ve kültürünü kabul etmesi durumudur (Marshall, 1999: 42).

Diasporik yaşamda toplumsal uyum ve sürekliliği sağlamanın farklı politikalarını geliştirme arayışlarının ulaştığı sonuç, “çok-kültürlülük” temeline dayalı “farklılıklar temelinde birlik” anlayışını esas alan bir toplumsal model ve bu modelin gerektirdiği politikaların uygulanmasıdır. Temelde tikelci bir yaklaşımı öngören çok-kültürlülük politikası, ‘kültürde, dilde, etniklikte, yaşam biçiminde ve dinde’ farklılıkların onandığı ve bu farklılıkların oluşturduğu sosyo-politik zemin üzerinde bir toplumsallık oluşturmaya çalışmaktadır. Diasporik yaşamın temeline oturtulan çok-kültürlülük politikasını doğru anlamak için öncelikle asimilasyonu dikkate almakta yarar vardır. Çünkü bu iki yaşam formu birbirlerine karşıt bir karaktere sahiptirler.

Psiko-sosyal bir olgu olarak asimilasyon, toplumun egemen kültüründen farklı olan göçmenlerin, içinde yaşadıkları ev sahibi topluma ayırt edilemez bir şekilde uymaları anlamına gelmektedir. Toplumun egemen kültürüyle benzeşmelerini sağlama anlamına gelen asimilasyon sürecinde, farklı olan göçmen kültürü ve dinamikleri, baskın olan toplumsal yapıda eritilmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin yaşam pratiklerinde bilişsel ve davranışsal bir dönüşüm gerçekleştiği için ev sahibi toplumun herhangi bir bireyi haline getirilmektedir. Bu durumda, “eritme” ve “yutma” gibi terimler, asimilasyona ilişkin betimlemelerin eksenini oluşturmaktadır. Asimilasyonun bu olumsuz ve tepki çeken içeriği, göç sosyal psikolojisinde zamanla farklı model arayışlarını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda biraz daha farklı anlamı içeren toplumsal bütünleşme, söz konusu arayışların bir sonucu olarak ortaya atılmıştır. Diasporik yaşam bağlamında sosyolojik bir olgu olarak toplumsal bütünleşmenin kendisi, ev sahibi toplumda bütünlüğün oluşması için tüm

tarafının ortaklaşa paylaştıkları inanç ve pratikler zemininde, göçmenler ve ev sahibi üyeler arasında yoğun bir etkileşimin oluşturulması ve ortak amaçlara katılmanın sağlanması olarak tanımlanabilir.

Adı geçen olgunun yukarıdaki bu betimlemesinden hareketle, toplumsal bir politika olarak “bütünleşme” üzerine şu analizler yapılabilir: Sosyal bütünleşme, ayrımlı özellikler ve nitelikler gösteren toplum kesimlerini (örneğin; göçmenlerin oluşturduğu azınlık gruplar) tek parça yaparak aynı özellikleri ve nitelikleri taşıyıcı duruma getirmektir. Aynı zamanda bir toplum kesimini örneğin; göçmen azınlık topluluğu bütüne katma anlamını da taşıyan sosyal bütünleşme sorunludur. Yani “ortak biçimde paylaşılan inanç ve pratikler zemini” şartı, kolaylıkla toplumsal gruplardan birisinin kendisini toplumun kurucu topluluğu (ev sahibi toplum) olarak kabul edip diğer toplulukları (göçmen azınlık toplulukları) asimile etme sürecini başlatmasına açık kapı bırakabilmektedir. Örneğin; konuyla ilgili ABD’de yapılan bir araştırma, İngiliz kökenlilerin, kendilerini ABD’nin “kurucu ulus”u olarak algıladıklarını ve siyasi yapıyı, dili, çalışma ve yerleşim kalıplarını, göçmenlerin uymak zorunda kalacakları düşünce alışkanlıklarının çoğunu belirlemeyi doğal hakları olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Yine konuyla ilgili Kanada’da yapılmış iki ayrı araştırmada da ABD’dekine benzer sonuçlar saptanmıştır (Vatandaş, 2001: 102-103).

Göç sosyal psikolojisinde, psiko-sosyal uyum konusu etno-kültürel ve teolojik açılardan farklı grupların bir arada yaşadığı toplumlarda her zaman önemli durum olmuştur. Uyum konusundaki tartışmaların niteliği, önemli ölçüde ilgili toplumların ve devletlerin göç pratiği karşısındaki yaklaşımlarına bağlı olarak gelişmiştir. Örneğin; “göç ulusu” olarak tanımlanan Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde “uyum” konusu her zaman tartışılan ve hakkında politikalar üretilen güncel bir konu olmuştur. Sosyolog Park’ın ünlü ‘İrk İlişkileri Döngüsü/Race Relations Cycle’ adlı teorisi, ev sahibi topluma yeni giren azınlık göçmen grupların uyum süreçlerinde sırasıyla (i)-karşılaşma ve ilişki kurma; (ii)-sınırlı kaynaklar üzerinde rekabet; (iii)-devletin yeni gelenlere barışçıl şekilde kamusal alanda yer vermesi ve (iv)-isteğe bağlı veya zorunlu asimilasyon/uyum’ biçiminde dört farklı aşamadan geçildiğini vurgulamaktadır.

Yukarıda kısaca betimlenen bu teorinin dördüncü aşamasında, yabancı bir ülkeye yeni gelen azınlık grupların ev sahibi toplumun toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerine tam olarak eklenmesi beklenmektedir. Sosyolog Park’ın uyum konusundaki vurgusu, göçmenlerin daha çok ev sahibi toplumdaki yapısal, toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçlere katılımları konusundadır. “Uyum ve Amerikan hayatı: İrk, din ve ulusal kökenin etkileri”

başlıklı ünlü çalışmasında, sosyolog Gordon (1964) uyum sürecinin “(i)-kültürel ve davranışsal uyum (akültürasyon); (ii)-yapısal uyum: çoğunluk toplumunun örgütsel ve kurumsal yapısı içine karışması; (iii)-evlenme yoluyla uyum (amalgamasyon); (iv)-toplumsal bütünüün parçası olma anlamında uyum; (v)-egemen davranış kalıplarını özümseme anlamında uyum: ön yargılardan arınma; (vi)-çoğunluk toplumunun ayrımcı olmadığına ikna olma bağlamında uyum ve (vii)-ortak yurttaş kimliği edinme anlamında uyum” şeklindeki yedi farklı yönüne vurgu yapmıştır (Kaya, 2014: 12-13).

Göç sosyal psikolojisi literatürüne bakıldığında, başta ABD olmak üzere çok etni-siteli toplumlardaki göçmenlerin yaşantıları üzerine olgulara dayalı bazı modeller ortaya atılmıştır. Bu modellerden birincisi, ‘asimilasyon/assimilation’ teorisidir. Adı geçen bu teori, göçmenlerin kendi gelenek ve yaşam tarzlarını terk ederek ev sahibi çoğunluğun normlarına uyumunu ifade etmektedir. Göçmenlerin durumuyla ilgili diğer yaklaşımlar ise ‘erime potası/melting pot’ yaklaşımı ve ‘kültürel çoğulculuk/cultural pluralism’ modelleridir. Sosyolog Gordon’un yorumuna göre, erime potası yaklaşımının asimilasyon teorisinden en önemli farkı, göçmenlerin kültürel farklılığının da eritilerek yok edilmesidir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için belirli bazı sosyal psikolojik süreçlerden geçilmesi gerekmektedir. Öte yandan kültürel çoğulculuk yaklaşımı ise farklı kültürlerin birlikte yaşamasına olanak sağlamaktadır (Eren, 2007: 268-269).

Göç sosyolojisi bağlamında dünya uygulamalarına bakıldığında ABD, Kanada ve Avustralya üçlüsü 1970’lere kadar ‘Anglo-uyum modeli’ adı altında tipik bir asimilasyon modeli uygulamışlardır. Ancak toplumsal bütünleşme ile asimilasyon arasındaki çok geçirgen yapı sebebiyle uyguladıkları modelin aslında bir toplumsal bütünleşme modeli olduğunu ısrarla ve kolaylıkla savunabilmişlerdir. Asimilasyonu çağrıştıran, ancak temelde farklı bir eksene sahip olan toplumsal bütünleşme modelinin ötesinde yer alan bir başka toplumsal uyum modeli ise –yukarıda sözü edilen- ‘erime potası/melting pot’ modelidir. Erime potası ile asimilasyon, birbirleriyle tamamen örtüşmezler. Bu kapsamda erime potası, “göçmenlerin geleneklerinin daha önceden orada yaşayan nüfus arasında baskın olan gelenek yararına çözülmesi yerine bunların hepsinin yeni ve evrim geçiren kültür kalıpları yaratacak biçimde karışması” temeline dayanmaktadır. Buna karşın asimilasyon, göçmenleri ev sahibi toplumdaki baskın gelenek içerisinde eritmeye dayanmaktadır. Erime potasında ise ev sahibi ülkedeki bütün geleneklerin, yaşama tarzlarının ve kültürlerin birbirleriyle karışarak hepsinin yapısal bir dönüşüme uğraması söz konusudur (Vatandaş, 2001: 103-104).

Öte yandan yaz tatili döneminde Türkiye’ye gelen Türkler örnekleme kullanılarak Çil ve ark. (2011) tarafından yapılan görgül bir araştırmada, göç-

men Türklerin sorun ve beklentileri incelenmiştir. Birey ve aile temelinde algılanan sorunların, ortaya çıktığı alanlara ilişkin beklenti düzeylerinin değerlendirildiği bu saha çalışmasında, bu alandaki çözüm önerilerinin ve geleceğe dönük çalışmaların neler olabileceğinin saptanması amaçlanmıştır. Söz konusu bu ampirik çalışmadaki "Avrupa'da yaşayan Türklerin sorunları" başlığı altında sorulan 'Kültürel farklılıklarınızı koruyarak yaşadığınız toplumda yer edinebileceğinizi düşünüyor musunuz?' soruna verdikleri cevaplar analiz edildiğinde, "göçmenlerin % 70.5'i kültürel farklılıklarını koruyarak yaşadıkları toplumda yer edinebileceklerini düşünürken, % 14.9'u bunun kısmen olabileceğini belirtmişlerdir. Kültürel farklılıkları koruyarak yer edinmeyeceğini düşünenlerin ise % 11.7 oranında olduğu saptanmıştır (Çil ve ark., 2011: 36; ayrıca krş. Topkara-Karsu, 2009: 769-774; Kütük, 2009: 779-784). Dolayısıyla elde edilen bu araştırma verilerinin, asimilasyon modelinden daha çok eritme potası modeline dayanarak yorumlanabileceği söylenebilir.

Göç sosyolojisi literatüründe eritme potası modeli, temelde ülkeye yeni gelen göçmenlerin etno-kültürel ve dinsel kimliklerinden belli ölçüde uzaklaşarak ev sahibi toplumdaki egemen yapıya katılmaları tezini savunmaktadır. Ancak bilindiği üzere Amerikan eritme potası modeli, uzun soluklu olamamıştır. Öyle ki, zaman içerisinde ülkeye gelen göçmenler etnik, kültürel ve dinsel kimliklerini belli ölçüde de olsa unutmak yerine ülkenin ortaya çıkardığı yapısal ve psikolojik zorluklar sebebiyle bu tür geleneksel kimliklerine daha fazla sarılma eğilimi sergilemişlerdir. Bu nedenle giderek güçlenen etno-kültürel ve dinsel kimliklenmelerin baş göstermesiyle birlikte 1960'lı yıllardan itibaren çok-kültürcülük modeli uygulanmaya başlanmıştır (Kaya, 2014: 13).

Yeni bir toplumsal uyum modeli arayışı amacıyla asimilasyon ve erime potasının yanı sıra bir de çok-kültürlülük modeli geliştirilmiştir. Çok-kültürlülük modeli, kısmen erime potasıyla örtüşen toplumsal uyum modelleri arasında yeni bir model olarak açığa çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar tarafından 'mozaik' veya 'salata kâsesi/salad bowl' isimleriyle de nitelenen bu yeni modelde, olguyu oluşturan unsurlardan hiç birisi eriyerek veya eriterek diğeriyle yeni bir oluşuma girmez. Ortaya çıkan bu karışım, her faktörün öz niteliğini koruduğu farklı tarz bir karışımdır. Dolayısıyla karışımda her bir faktör, kendi özgünlüğünü korumaya devam ederek aralarındaki bazı ortak unsurların da yardımıyla yeni bir aroma oluştururlar. Hâlbuki mikserden geçirilmiş sebze çorbasına benzeyen erime potası, hiçbirinin özgün tadı alınmayacak değişik bir bileşimi vurgulamaktadır (Vatandaş, 2001: 104; teolojik bir perspektif için ayrıca bkz. Taşçı, 2007: 103-118).

Makalede betimsel analizi yapılan bir diğer kavram da “entegrasyon”dur. Diasporik yaşam dokusunu etkileyen olgulardan biri olan entegrasyon/integration ise toplumsal sistemin düzenli biçimde işlemlerini beslemek için işbirliği yapan sosyal sistem birimlerinin ilişki tarzını açıklamaktadır. Dolayısıyla göç literatüründe entegrasyon, daha esnek biçimde toplumsal uzlaşının eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır (Marshall, 1999: 201). Göç edilen ülkenin göçmenlere karşı nasıl bir entegrasyon stratejisi ve yaklaşımına sahip olduğu konusu, göçmenlerin geldikleri yeni ülkelerde karşı karşıya kaldıkları problemlerin çözümünde ve farklı kültürlerden gelen göçmenler arasındaki toplumsal uzlaşının oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır. Entegrasyon olgusu, ev sahibi toplumda göçmenlerin kendi özgün kimliklerini sürdürmelerinin yanı sıra bu toplumla uyumlu ilişkiler kurabilmelerinin de çok değerli olduğu bir etkileşim stratejisi üzerine kurgulanmaktadır. Göçmenler tarafından da en çok tercih edilen strateji olan entegrasyon stratejisinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi, olgunun tüm boyutlarıyla bütüncül olarak analizine dayanmaktadır (Türker & Yıldız, 2015: 26; krş. Göktuna-Yaylacı, 2009: 793-802).

Göçmen topluluğun kendi kültürel ve dinsel değerlerini koruyarak ev sahibi toplumun yaşadığı ikinci ülke vatandaşlarıyla bütünleşmesi anlamına gelen entegrasyonun karşıt kavramı olan asimilasyon ise göçmen topluluğun kendi kültürel ve dinsel değerlerini terk ederek ev sahibi toplumun içinde yaşadığı ikinci ülke vatandaşlarının içinde etnik ve dinsel kimlik erozyonuna uğraması durumudur. Entegrasyon kavramının bu sosyal psikolojik tanımına rağmen Danimarka’daki bazı Müslüman göçmen grupların kendi inanç ve değerlerini bırakarak yaşadıkları ülkenin değerlerini kabul etmelerinin istenmesi sebebiyle entegrasyon konusundaki tartışmalar devam etmektedir. Kuyucuoğlu (2016) tarafından Danimarka örneği dikkate alınarak Avrupa’da İslam ve Müslümanlar üzerinde yapılan nitel bir çalışmada, entegrasyon kavramıyla Müslümanlardan asimile olmalarının istendiğini vurgulayan Danimarka’daki Müslüman dernek üyelerinden X “-Müslüman arkadaşarımdan biri, Danimarkalıların eğlence partilerine katılıp diskoteklerde dans edip bira içerek topluma entegre olduğunu gösterdi” şeklindeki ironik ifadelerle diasporik yaşam formunu eleştirmektedir (M. T. 10.08.2015; Kuyucuoğlu, 2016: 145-146).

Göç sosyal psikolojisi literatüründe entegrasyonun boyutları konusunda birbirinden farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Buna göre, bütünleşmenin “psikolojik, sosyo-kültürel, ekonomik, yasal/politik, sosyo-ekonomik ve kültürel/dinsel boyutları” olduğu görülmektedir. İlgili literatürdeki tipolojilerden hareketle Şekil-1’de tüm bu boyutlar geniş kapsamlı biçimde gösterilmiştir (bkz. Ek-8; Şekil-1). Buna göre entegrasyon olgusu, ‘hukuksal/

siyasal bir zemin üzerinde bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik ana boyutları ile sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik ara boyutları' dikkate alınarak yaşantılanmalıdır (ayrıca krş. Yıldız, 2017: 36-67).

Yukarıdaki şematik yaklaşımdan hareketle bir entegrasyon boyutu olarak sosyo-psikolojik entegrasyon, göçmen bireyin hem kendi göçmen grubunun hem de içinde yaşadığı ev sahibi toplumun gösterdiği olumlu tutum ve sosyal bağlantılarla gelişen bir olgudur. Bu olgu, göçmenlerin yeni sosyal ortamlarına uyum süreçlerinde, göçmenlere destek sağlayan sosyal ve kültürel ağların varlığıyla göçmenlerin ve toplumun gerçekleştirdiği kültürel etkinliklere katılım gibi bileşenleri içermektedir. Sosyo-psikolojik ve sosyo-kültürel perspektifleri birleştirdiği görülen bu yaklaşımın sosyal psikolojinin sunduğu sistematik bakış açısıyla ele alınması gerekliliği ortadadır (Türker & Yıldız, 2015: 26-28; Koşer-Akçapar, 2009: 165-174).

Entegrasyon ya da asimilasyon gibi göç süreçleri, bir topluma sonradan katılmış olan azınlık grup ile ev sahibi toplumun tümünden dil, din ve daha birçok sosyo-kültürel nitelikleri bakımından farklılaşması nedeniyle oluşan psiko-sosyal durumları betimleyen yaşamsal süreçlerdir. Ev sahibi toplumun genellikle göçmen topluluklar üzerinde etkisinin daha fazla olduğu düşünülmele beraber, yine de bu süreçler hem çok taraflı etkileşim sonucu oluşmakta, hem de tüm tarafları aktif biçimde etkilemektedir. Zira ne göçmenin kültürü, ülkesinden getirdiği orijinallikte kalmaktadır ne de ev sahibi toplumun kültürü, kendini göçmenlerin kültürlerinden uzak tutabilmektedir. Dolayısıyla söz konusu bu karşılıklı etkileşimler, diasporik yaşam süreçleri boyunca devam etmektedir. Ancak, bütün bunlara rağmen gerek göçmen gerekse ev sahibi toplumun kültürü, kendine özgü yapısını koruma arzusunu taşımaktadır (Özmen, 2011: 397; ayrıca bkz. Kanber, 2009: 761-763).

Sosyolojinin toplum, psikolojinin ise birey düzeyinde gerçekleştirdiği analizleri bir noktada toplayarak grup dinamiklerini dikkate alan sosyal psikoloji, göçmen birey davranışlarını bu grup bağlamında ele almaktadır. Bu kapsamda sosyo-psikolojik boyutta, kimlik olgusu göçmenlerin sahip oldukları çeşitli grup üyelikleri ve gruplar arası karşılaştırmalarla yakından bağlantılı olup göçmenler bilişsel bir süreç kapsamında içinde yer aldıkları sosyal ve fiziksel çevreyi kategoriler halinde bölümlenmekte ve çevrelerindeki varlıkları bu kategorilere ayırmaktadırlar. Evrim sürecinde kazanılan temel bir özellik olarak düşünülebilecek bu kategorik ayrıma dayalı çeşitli davranış formları, karmaşık yaşamı kolaylaştırmak gibi bir işlev görmektedir. Bunun yanı sıra göçmenleri, basitçe Türk veya Alman, beyaz veya siyah, kadın veya erkek olarak gruplayarak onlar hakkındaki yargıları etkileyebilmektedir (krş. Tol, 2009: 249-270; Kaya, 2009: 271-286).

Göçmenlik durumu söz konusu olduğunda göçmenin, kendisinin aidiyet hissettiği azınlık grup ile ev sahibi toplum arasındaki farklılıklara vurgu yapan keskin sınırlar çizerek, benlik algısını bu olumsuz kategorileştirme üzerinde yapılandırması, ev sahibi topluma uyum gösteremeyen ve kendi içine kapanan bir göçmen azınlık topluluğun oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin, Almanya'daki göçmen kimliklerini sınıflandıran araştırmacılar, bu tür göçmen tiplerini, 'anne-babanın kültürünü çoğunluk kültürüne göre daha ideal bulan ve kendi azınlık grubuna yönelen kimlik' kategorisinde ele almaktadırlar. Dolayısıyla bu yaklaşım da, Alman kültürüne karşı barışık/iç içe olmayan bir tutumun söz konusu olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, toplumun da bu göçmen bireylere yönelik önyargılar geliştirmeleri, kutuplaşmalara yol açmakta ve zaman zaman hedefte genellikle göçmenlerin olduğu çeşitli şiddet olayları baş gösterebilmektedir (Türker & Yıldız, 2015: 28-29; bkz. Yardım, 2017: 100-136).

Öte yandan göç sosyal psikolojisinde bir entegrasyon çeşidi olarak kültürel entegrasyon olgusu, hem göçmenlerin ve göçmen topluluklarının yerel değerlerle, kurullarla ve davranış modelleriyle ilişkisi ve uyumuyla ilişkili bir durumdur. Hem de ev sahibi toplumun göçmenlerin kültürel yaşamlarının dışavurumlarına yönelik oluşturdukları reaksiyonlarla ilişkili bir durumdur (Cebeci, 2015: 155; ayrıca göç sosyolojisinde yeni bir kavram olarak 'segregasyon' hakkında ayrıntılı sosyolojik çözümler için bkz. Soyupek ve ark., 2015: 259-269).

Dünya üzerindeki bütün göç hareketlerinde görüldüğü gibi göç ettikleri Avrupa toplumlarından farklı bir sosyo-kültürel yapıya sahip olan göçmen Türkler de gittikleri ülkelerde bazı psiko-sosyal uyum problemleri yaşamışlardır. İkinci vatanlarına göçle birlikte başlayan bu uyum ve bütünleşme süreci, her ne kadar göçün ilk dönemleri kadar şiddetli değilse de diasporik yaşam boyunca hala devam etmektedir. Bazı göç araştırmacılarına göre diasporik yaşamda uyum problemleri yaşadıklarını söyleyen göçmenlerin oranı istatistiksel olarak oldukça yüksektir. Psiko-sosyal uyum problemleri kapsamında ortaya çıkan problem alanları ise oldukça karmaşık ve çeşitlilik göstermektedir. Ancak sorunun sosyo-kültürel boyutu dikkate alındığında, göç araştırmalarında en önemli sorun alanlarının başında 'dinsel tutum ve davranışlar, ibadetler, kültürel tutum ve davranışlar, günlük ilişkilerde karşılaşılan ön yargılar, dil sorunu ve yabancı düşmanlığı' gibi konuların geldiği görülmektedir. Yine bazı göç araştırmaları sonuçlarında, diasporik yaşama ilişkin sözü edilen bu sorun alanlarından bazılarının son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında sosyo-kültürel bütünleşme, toplumları oluşturan bireylerin kendi kimlikleriyle içinde buldukları topluma katılmaları

sürecini betimlemektedir. Ortak duygu ve değerler üretmekle yakından ilişkili olan bu psiko-sosyal tabloda, Müslüman-Türk diasporası örnekleminde yapılan bazı ampirik araştırma verilerine göre göçmenler arasında dinsel yaşamın birçok sosyo-kültürel yapı bileşenlerinden daha önemli bir yeri olduğu açıkça görülmektedir. Diasporik yaşam içerisinde bir gruba aidiyetin son derece önem kazandığı durumlardaki 'bütünleşme, akültürasyon, asimilasyon, adaptasyon, kültürleşme, marjinalleşme ve içe kapanma' gibi sosyo-kültürel olguların deneyimlendiği dönemlerde din olgusu daha fazla önem kazanmaktadır (Yavuz, 2013: 622-623).

Diasporik yaşamdaki dış-göç olgusunun açıklanmasında din temel bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda din, anavatanda olduğu gibi göç edilen ikinci vatanda da 'sosyalleştirici ve bütünleştirici' fonksiyonlarını korumaktadır. Dinin bu dinamik karakterine bağlı olarak göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri her türlü dinsel ve kültürel değer ve sembolleri, ikinci vatanda değişik koşullar altında da olsa deneyimleme eğilimleri devam etmektedirler. Dolayısıyla göçmenlerin entegrasyon deneyimlerinin başarısı veya başarısızlığı, azınlık kimliğinin en önemli vurgularından biri olan dinsel referanslardan hareketle değerlendirilebilir (Perşembe, 2005: 51-52).

Diasporik yaşamda din olgusu, göçmen Müslüman-Türkler arasında çoğu kez sadece kutsal inanç ve uygulama alanı olarak görülmeyip içinde yaşadıkları ev sahibi toplumda kendi etnik kimliklerinin tamamlayıcı bir parçası olarak kullanılmıştır. Örneğin; yurtdışında bulunan bazı dernek veya vakıf üyesi Müslüman-Türkler, kendi durumlarını, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) Mekke'den Medine'ye hicretine benzeterek konumlandırma yoluna gitmişlerdir. Yaşadıkları ülkede psiko-sosyo-etno-ekonomik birçok problem yaşayan Müslüman-Türkler, böyle bir yorum yaparak yeni bir kadercilik anlayışı geliştirmişler ve yaşadıkları sorunları kutsal yönden tanımlayarak kendi kendilerine ikinci vatanda karşılaştıkları problemlerle başa çıkmalarında sabretmeyi bir başa çıkma mekanizması olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla din, Müslüman-Türklerin diasporik yaşam problemlerini yorumlama da 'bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme' modeli olarak fonksiyon görmektedir (Eren, 2007: 278).

Göç uzmanı Sağlam (2017) tarafından Avusturya'ya göç etmiş Türklerin en yoğun şekilde bulunduğu Viyana'da yaşayan Türkler üzerine nitel bir çalışmada yapılmıştır. Bu çalışmada gerçekleştirilen yüz yüze mülakatlar (n=33) yoluyla burada yaşayan Türk göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyon konusundaki algıları ve bir entegrasyon sorunu yaşayıp yaşamadıklarına ilişkin durumları analiz edilmiştir.

Araştırmada, katılımcıların entegrasyon kavramına yaklaşımlarına ilişkin öne çıkan ilk nitel bulgu, söz konusu olgunun Avusturya toplumu tarafından

algılanış biçimi ile Türk göçmenlerin bu kavramdan anladıkları arasında büyük farklılıklar olduğudur. Avusturya’da kültürel farklılıkların yaşatılması ve desteklenmesi anlamında çok-kültürlü denebilecek yaklaşım sergileyenlerin çoğunlukta olduğunu düşünenlere karşın, katılımcıların çok büyük bir kısmı, Avusturya tarafından uygulanan entegrasyon politikalarının temelde göçmen Türklerin ev sahibi topluma tek taraflı uyumunu vurgulayan asimilasyonu çağrıştırdığını dile getirmektedir. Bu göçmen Türk katılımcılara göre, Avusturya, göçmen Türklerin ülkedeki toplumsal bütünlüğe kendi kimliklerinden vazgeçerek katılımlarını beklemektedir. Yine bu göçmen Türk katılımcılara göre, göçmenlerin yeni sosyo-kültürel sistem içinde eritilmeleri ve böylece kendilerine özgü kültürel kimliklerini kaybetmeleri hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, adı geçen bu çalışmada, entegrasyon kavramının belirsiz sınırlarından faydalanan Avusturya’nın, entegrasyon kriterlerini zamanla değiştirdiği ve entegrasyonu Türk göçmenler üzerinde sürekli bir suçlama ve baskı gücü olarak kullandığı bulgusuna da ulaşılmıştır.

Yukarıda sözü edilen bu araştırmada, katılımcıların öznel entegrasyon tanımları ise göçmen Türklerin geldikleri bu yeni ülkede, ‘yasal kurallara uyması, çalışıp ekonomik sisteme katılması, oturum hakkı elde edip vergilerini ödemelerini’ vurgulayan kültürel bir türdeşliği ve asimilasyonu reddeden çok-kültürlülüğe daha yakındır. Bunun yanı sıra, yaşanan toplumun dilini ve kültürünü öğrenmenin ve sosyal entegrasyonun boyutlarından kültürler ve bireyler arası etkileşimle yaşanabilecek bir uyumun da genel kabul gördüğü saptanmıştır. Ancak bunun bir “etkilenme”den daha çok çift taraflı bir “etkileşim” olması gerektiği ve etnik-kültürün de tanınıp kabul edilmesini öngören bir yaklaşımın daha uygun olduğu sıklıkla vurgulanmıştır.

Yine aynı nitel çalışmada, Türk göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyon problemleri yaşadıklarını ifade eden birkaç katılımcı dışında, göçmen Türk katılımcıların büyük çoğunluğu, ‘iş piyasasına katılım, yasalara uyum ve temel yaşam yeterliliklerini kapsayan sistem entegrasyonu’ konusunda bir problem yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte göçmen Türkler arasında toplumsal katılım ve dil, eğitim ve iş becerileri gibi bazı diasporik yaşam yeterlilikleri noktasında sorunlar yaşandığı görülmüştür. Ancak bu yetersizliklerin göçmenlerin kendilerinin dışında ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı gibi sebepleri olabileceği bulgulanmıştır (Sağlam, 2017: 165-166).

Diasporik yaşam süreçlerine entegrasyonun önemli parametrelerinden biri de göçmenlerin içinde yaşadıkları ev sahibi toplumun gündelik yaşamıdır. Gündelik hayattaki en çarpıcı değişimler, diasporik yaşam süreçlerinde meydana gelmektedir. Özellikle ulus aşırı göçle birlikte tamamen farklı bir dünyaya adım atan göçmenler, kimi zaman yaşam tarzlarını bütünüyle deği-

tirmek durumunda kalabilmektedirler. Dolayısıyla göçmenlerin başlangıçta kültürel bagajlarındaki etnik formlara sahip olan gündelik hayat pratikleri, zamanla göç edilen kültür içerisinde yeni yüklemelere açık duruma gelebilmektedir. Sosyolog Sili-Kalem (2016) tarafından Londra’da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin gündelik hayatlarını konu edinen nitel bir çalışmada, göç süreci ve sonrasında göçmenlerin gündelik yaşam pratiklerindeki değişimler ve yaşam stratejileri incelenmiştir. Nitel metodoloji kullanılan bu çalışmadan (n=37) elde edilen verilerin analizi sonucunda; “özellikle Kuzey Londra’da yakın ilişkiler kurarak yaşayan göçmenlerin, gündelik hayatlarını neredeyse Türkiye’deki gibi yaşadıkları, giyim, yemek, seyredilen TV kanalları, komşuluk ilişkileri gibi gündelik tercihleri ve sosyal ilişkilerinde ciddi bir dönüşüm geçirmediikleri” sonucuna ulaşılmıştır. Bireysel olarak göç edip Kuzey Londra dışında yaşayan Türk göçmenlerin ise gündelik yaşam tercihlerinin ve pratiklerinin göç öncesi dönemden büyük ölçüde farklılaştığı görülmüştür (Sili-Kalem, 2016: 43-71).

Öte yandan göçmenlerin ana ve ikinci dil kullanımları da yine entegrasyon olgusu üzerinde etkili olan diasporik yaşam durumlarından. Göç uzmanı Özdemir (2016) tarafından İskoçya’da yaşayan Türk göçmenler üzerine yapılan ampirik araştırma sonuçlarına göre; yapılan işin dil kullanımı ve tercihinde anlamlı farklılıklar ortaya çıkardığı belirlenmiştir. Yani işsiz olanların ve kendi işini yapan göçmenlerin, öğrencilerden ve profesyonellerden daha çok Türkçe kullandıkları belirlenmiştir. Türkçeyi önemli bulan deneklerin kendi işini yapanlar ve ücretli çalışanlar olduğu, en az önemli bulanların ise ikinci kuşak göçmen Türk öğrenciler olduğu görülmüştür. İskoçya’da kendi işini yapan göçmenler genellikle berber, kebabçı veya terzidirler. Ücretli çalışanlar da genellikle göçmen Türklerin işyerlerinde çalışmaktadırlar. Müşteri kitlelerinde ise Türklerin yanı sıra İskoçlar da vardır. İş yeri sahibi göçmen Türklerin, iş yerlerine müşteri olarak gelen göçmen Türklerle Türkçe konuşmaları, bu göçmen deneklerin Türkçeye önem vermesinde etkili olabilir. İngilizceyi iyi düzeyde konuşabilen ikinci kuşak göçmen Türk öğrenciler ise İskoçya’da doğup büyüdükleri için Türkçeyi kullanma ortamları aile ve Türkiye’deki akrabalarıyla sınırlı düzeydedir (Özdemir, 2016: 779).

Diasporik yaşamın psiko-anatomisine ilişkin Türk göçmenlerin deneyimlediği yalnızlık, asilimasyon ve entegrasyon süreçleriyle direkt veya dolaylı yönden ilişkisi olan dış-göç olgusunun anlamı üzerine sosyolog Dil (2015) tarafından nitel bir çalışma yapılmıştır. Göç olgusunun anlamına ve göçmen ile ev sahibi toplum arasındaki ilişkilere Türk göçmen deneyimleri üzerinden sosyolojik bir değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada, Fransa’da yaşayan 18 ve İsviçre’de yaşayan 7 Türkiyeli göçmen (n=25) üzerinde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen nitel bulgular sosyolojik olarak ‘(i) göç

olgusunun anlamı ve (ii) göçmenler ile ev sahibi toplum arasında kurulan ilişkiler' bağlamında değerlendirilmiştir.

Göç olgusunun tanımının mekânsal yer değişikliğinden toplum-konumsal yer değişikliği biçiminde genişletilebileceği ve bazı diasporik dinamiklerin, ortak mekânda farklılıklar arasında oluşan dışlayıcı önyargıların kültürel zenginlik algısına dönüşümünde rol oynayabileceği' biçiminde iki temel çıkarıma ulaşılan –yukarıdaki- bu nitel çalışmada;

- a. Türk göçmenleri dış-göçe yönlendiren nedenlere ve beklentilere ilişkin olarak; (i) göç öncesi yerleşim yerlerinde yaşanan ekonomik sıkıntıların ve göçmen ağlarının özendirici etkisinin erkek ve kadın göçmenlerin göç hareketliliğinde önemli bir etken olduğu; (ii) siyasal ortamın farklılıklara ilişkin baskıcı tutumunun özellikle erkek göçmenlerin göç hareketliliğine neden olduğu;
- b. Türk göçmenlerin yabancı dil yeterliliği ve ekonomik durumlarına ilişkin olarak; (i) diasporik yaşamda karşılaşılan sorunların başında ekonomik yetersizliklerin yanında göç ettikleri ülkenin dilinin bilinmemesinin geldiği; (ii) ev sahibi toplumun dilini bilme ile bilmeme açısından göçmen Türkler arasında farklılıkların olduğu; (iii) bu sorunlarla başa çıkma pratiklerinde, dil bilen Türk göçmenlerin dil bilmeyenlere göre ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve psikolojik açılardan daha yüksek bir sosyo-ekonomik konumda oldukları;
- c. Göç olgusunun anlamıyla ilgili olarak; (i) göçün sadece coğrafi anlamda bir yer değişikliğinden çok daha derin anlamlar içerdiği; (ii) göçün coğrafi yer değişikliğini de kapsayan toplum-konumsal bir değişim olduğu; (iii) göçün mekânsal yer değişikliğiyle birlikte ekonomik, sosyal, kültürel ve politik konumlardaki değişimleri içeren bir kavram olarak tanımlanması gerektiği;
- d. Göçmen Türklerin sosyal ilişkileriyle ilgili olarak; (i) göçmen Türklerin yeni yerleşim yerlerinde çeşitli problemlerle karşılaştıklarında, zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde günlük yaşamlarını sürdürebildikleri; (ii) göçmen ağlarının çok etkili işlev gördüğü; (iii) göçmen ağlarının bu kadar etkili çalışmasının göçmenlerin kendi içlerine kapanmalarına, ev sahibi toplumla etkileşime geçebilecekleri araç olan yerel/yabancı dili öğrenememelerine neden olduğu; (iv) yerel dili bilmenin Türk göçmen ile ev sahibi toplum arasındaki etkileşime pozitif katkı sağladığı; (v) bu etkileşim sonucunda ortak mekânı paylaşan farklılıklar arasında 'dışlama, asimilasyon, ayrışma' gibi olumsuz diasporik algılamaların pozitif düzeyde dönüşüme uğradığı; (vi) yerelin dilini

bilen Türk göçmenlerin kurduğu ilişkilerde, kendi etnik aidiyetleriyle var olabilmeyi yanı sıra yerelin olanaklarıyla da kendi etnik kimliğini zenginleştirebilme fırsatı yakalayabildiği” sonuçlarına ulaşılmıştır (Dil, 2015: 149-171).

Bu detaylı teorik giriş bağlamında, ‘özel, sosyal, dinsel’ vb. çeşitli diasporik yaşam boyutlarının temel özelliklerinin yanı sıra ‘kimlik, anomi, yalnızlık, sosyal dışlanma, asimilasyon ve entegrasyon’ gibi diasporik olgular ile ‘kendini gerçekleştirme, yaşamı sürdürme nedenleri, ümitsizlik, kaygı ve depresyon’ gibi çeşitli ruh sağlığı parametreleri hakkında, diasporik yaşam süren Müslüman-Türk göçmenlerin öznel görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu nitel çalışmanın –devam niteliğindeki- beşinci makalesinde ise konuyla ilgili olarak Müslüman-Türk göçmenlerin “yalnızlık-asimilasyon-entegrasyon biçimlenmeleri” üzerine elde edilen nitel veri analizlerine devam edilmiştir (araştırmayla ilgili önceki makaleler için bkz. Koç, 2016a: 89-128; Koç, 2016b: 271-313; Koç, 2017a: 65-112; Koç, 2017b: 295-348).

d. Bulgular (devam)

Diasporik yaşamın psiko-anatomisini konu alan makalenin bu bölümünde, Birleşik Krallık sınırları içerisinde yaşayan Müslüman-Türk göçmenlerin “yalnızlık-asimilasyon-entegrasyon biçimlenmeleri” üzerine bilgi toplamak amacıyla oluşturulan yapılandırılmış röportaj soruları (n=11 [soru=45-55]) esas alınarak kayda geçirilen röportaj metinlerinin alt temalarına göre çözümlerine yer verilmiştir (bu makalede kullanılan röportaj soruları için ayrıca bkz. Ek-7: Diasporik Yaşamın Psiko-Anatomisi Üzerine Röportaj Soruları).

Bu makalede, içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular, “(a) yalnızlık; (b) asimilasyon (c) entegrasyon, (d) diasporik yaşam sorunları, (e) geri dönüş miti, (f) yaşam doyumu” biçimlenmeleri olmak üzere altı nitel tema altında toplanmıştır. Temalandırma bağlamında katılımcı düşünceleri aşağıda sunulmuştur.

*** Röportajlar – [Mülakatlar]**

“Araştırmacı: Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz. Eğer izin verirseniz biraz da diasporik yalnızlık, asimilasyon ve entegrasyon biçimlenmeleriniz üzerinde konuşalım istiyorum.”

viii. Yalnızlık

[Soru] = 45. *Bu ülkede bazen kendinizi yalnız hissettiğiniz zamanlar oluyor mu? Niçin?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] "Mutlaka oluyor. Her imkân var. Fakat Türk topluluğu içinde saygı ve sevgi temeline dayalı ilişkiler kurulamadığı için buradaki her Türk vatandaşı kadar bende bu ülkede yalnızlık duygusunu yaşıyorum. Her şey saman gibi, tadı tuzu yok yani."

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] "Yalnızlık hissediyorum her zaman. Yalnızım zaten. Çok yalnızlık hissediyorum evet. Niçin? (gülüyor) Yalnız olduğum için. Yalnızlık hissediyorum. Samimi bir dostunuz, samimi bir çevreniz, samimi arkadaşınız ve samimi bir şekilde oturup samimi sohbet edebileceğiniz kimseler yoksa etrafınızda, bu ülkede mutlaka yalnızlık hissedersiniz. Çay içiyorum ama o çayın arkasında bana ne gelecek diye düşünmediğim, samimi çevrem olduğu zaman canım sıkılmaz ve yalnız kalmam. Üzüntümüzü de paylaşıyoruz sevincimizi de. Fakat buradaki Türk toplumumuzda ne yazık ki, bu samimi ortam çok nadir olduğu için harbiden yalnızlık yaşıyorum. Allah'a çok şükür kızım var bir tane boşandığım İskoç eşimden. Yalnızlığımı çoğu kez onunla paylaşıyorum ve burada yalnız kalmamaya çalışıyorum yani."

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] "Yok her şeyden önce, kişilerden önce Rabbim var benim yanımda her zaman. Ben buna inanırım. İnançlı bir insan kendini öyle ümitsiz hissetmez, yalnız hissetmez. Çok şükür, mutlu bir aile yaşantımız var. Çoğumuz var, çocuğumuz var. Bu Londra'da eşimiz, dostumuz var. Yalnız değiliz Allah'a şükür."

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] "Yakınlarım yanımda olmadığı için yalnızlık hissediyorum elbette. Sonuçta burası benim anavatanım değil yani."

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] "Hayır, kendimi bu ülkede yalnız hissetmedim. Sanıyorum bunun sebebi, düzenli bir aile hayatı yaşamam, dine olan düşkünlüğüm ve seçici olarak oluşturduğum sosyal çevrem olabilir."

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] "Bu soruya bazen mi diye soruyla cevap vermek istiyorum. (gülüyor). Zaten yalnızız bu ülkede. Bunun nedeni yok. Yani annemden babamdan ayrı kaldığımız için kısacası yalnız olduğumuz için yalnız hissediyorum kendimi."

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] "Evet. Annem babam kardeşlerim, arkadaşlarım, sevdiğim insanların % 70'i Türkiye'deyken tabii ki hep bir tarafım eksik oldu bu ülkede."

[Soru] = 46. *Bu yalnızlık duygusunu, Türkiye'deki ruh halinizle karşılaştırabilir misiniz? Yani Türkiye'de yaşadığınız dönemde mi, yoksa bu ülkede mi daha fazla yalnızlık hissediyorsunuz?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] "Türkiye'de yaşadığımdan daha fazla İskoçya'da yalnızlık yaşadığımı hissettim."

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] "Burada yalnızlığı daha çok yaşıyoruz bu çok açık. Burada yalnızlık daha etkili, daha kuvvetli diyeyim. Yani belki Türkiye'yle aynıdır. Çünkü anandan doğarsın göbek bağın kesildiğinde direk sen Allah'la baş başasındır artık. Anan vardır, baban vardır, kardeşin vardır ama hayatın da bir gerçeği vardır, o da sen artık sadece Allah'la baş başasın, yani Allah'la sen varsın artık. B...da da ben yalnızdım. Anam yok, babam yok, kardeşim yok, mahallemdeki A...

ablanın oğlu beraber büyüdüğüm T... yok K... yok. Tek başıyaydım, orada da yalnızlık hissettim. Yani Türkiye’de arkadaşım yoktu, burada da yok. Aynı sorunlar aslında. Şimdi birbirini tanımadığın için beraber bazı şeyleri paylaşmadığın için diyelim orada da yalnızsın. Fakat gurbetin içinde gurbet var aslında. Buradaki gurbettir. Edinburgh’ta daha çok yalnızlık var ve şiddeti daha kuvvetli oluyor. Yani orada da yalnızdım, burada da yalnızım böyle. Bu yalnızlığın içinde özlem oluyor. Ah diyorsun şimdi bir buradan çıksam da bir orman kebabı yiyebileceğim bir yere gitsem. Ben A...lıyım. Bazen öyle daralıyorum ki yalnızlığımı bir A... kebabıyla bile paylaşmak istiyorum.”

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] “Tabi şimdi insanın kendi doğduğu, büyüdüğü, dini, ırkı, örf ve adetleri aynı olan yerde yaşamak başka, Avrupa’da yaşamak başka. Kendi ülkemin avantajları daha fazla tabi ki ama oradaki olumlu değerleri buraya taşıyabilmek de önemli. Güzellikleri taşıyıp yaşatabilmek bu ülkede çok önemlidir. Gücümüz yettiğince yaşatmaya çalıştık, yaşatacağız inşallah.”

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] “Türkiye’de insanların mantalitesi ve oradaki sistem farklı olduğu için Türkiye’de iken daha çok gergindim. Fakat etrafımda daha fazla yakınlarım olduğu için daha iyiydim. Hâlbuki İskoçya’da ise kafa olarak daha rahat olmama rağmen ve daha iyi ekonomik imkânlarla sahip olmama rağmen bazen kendimi yalnız hissediyorum.”

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] “Yok, hayır. Hayatımın hiçbir döneminde kendimi yalnız hissetmedim elhamdulillah.”

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] “Türkiye’de yalnız olmadığım için hiçbir zaman bu duyguya kapılmadım ama burada Edinburgh’ta yalnızım şimdi. Yanımda sadece eşim var ve o da gününün çoğunu işinde geçiriyor. Sosyal çevrem de yok. Yani kısaca genelde yalnızlık hissim her zaman var yani.”

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] “Burada daha fazla yalnızım.”

ix. Asimilasyon ve Entegrasyon

[Soru] = 47. *Birleşik Krallık sınırları içinde yaşayan bir göçmen olarak kendinizi bu içinde yaşadığınız Batı kültürüne ait bir göçmen birey olarak mı tanımlıyorsunuz, yoksa hâlâ bu kültüre uyum sağlayamamış bir yabancı mı?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] “Aslında çok güzel bir soru bu. Düşünüyorum şöyle. Ne buraya ait hissediyorum kendimi ne de doğup büyüdüğüm topraklara. Yani bu kültüre hala yabancıyım. Fakat bakıyorum Türk kültürüne de bazı konularda yabancılaşmışım. Yani iki kültür arasında sıkışmış gibi hissediyorum kendimi. Nedendir bilmiyorum ama ben kendimi daha çok uzak doğuya daha yakın hissediyorum. Mesela Japon kültürüne daha yakın hissediyorum kendimi. Çünkü bu kültürde sevgi ve saygı daha belirgin bana göre.”

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] “İnsan öyle bir şey ki farklı bir yapımız var. Kış gelir soğuğa alışırız. İlk aylarda soğuk deriz, donarız, sonra alışırız. Derken yazın sıcakta sıcaklar başlar. Bunalırız ama sonra ona da alışırız. Bu ülkeye geldim. Ne oldu? Daha gelmeden buranın kültürünün farklı olduğunu biliyordum, sürpriz yok. Kimse kimseyi kandırmıyor. Eee, buraya gelirken beyninde nereye geldiğini biliyorsun? Ona ait olacağını biliyorsan iki kültür içinde mutlu bir şekilde yaşarsın. Peki, zorluklar olmayacak mı? Olacak tabi ki de. Kendine sorular sormayacak

mısın? Soracaksın. Bazı şeyleri yapacaksın. Bazı ortamları öğreneceksin. Senin de örfüne âdetine ters gelecek bazı şeyler. Bu tarz durumlara hazırlıklı olduğun zaman sıkıntı yok. Sıkıntı olsa da psikolojik olarak seni fazla yıpratmaz diyeyim artık. Sonuç itibariyle, başta biraz zorlansam da bu ülkenin yaşam koşullarına ve kültürüne adapte oldum diyeyim. Yani kendimi adapte ediyorum, adapte etmeye çalıştım. Çünkü burada yaşadığım için bu ülkenin kültürü bir gerçektir. Burada yaşıyorum. Yani ya kendimi buraya adapte edecektim ya da mutsuz bir şekilde, yalnız bir şekilde yaşayacaktım. Yalnız bir şekilde, mutsuz bir şekilde yaşamak istiyorsan bu kültüre kendini adapte etmemeye çalışırsın veya kendini geliştirmemeye, bu kültürü anlamamaya çalışırsın. Tembel bir kişiliğin varsa kendi kültüründen kendi çevrenden Türk arkadaşlarıyla arkadaşlık yaparsın. Bizim buradaki Türk topluluğundaki vatandaşlarla arkadaşlık yaptığımda daha fazla psikolojim bozuluyor yani. Bu bir gerçektir.”

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] “Yirmi yıllık geçmişe rağmen ben kendimi bu topraklara yabancı hissediyorum. Evet, isterse elli yıllık geçmiş olsun. Çünkü ben hiçbir zaman değerlerimden ödün vermedim, vazgeçmedim. Hiçbir millet kendi değerlerinden vazgeçmez, hiçbir insan geçmemelidir bence. Ama yaşadığın topluma da ayak uydurmasını bilmelisin. Her şeyden önce o ülkenin dilini öğrenmek durumundasın. İnsanlarla sağlıklı iletişim kurabilmek için dil çok önemli. Benim ilk geldiğim senelerde ben bu sıkıntıları aştım kanaatindeyim.”

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] “Buranın kültürü her şeye rağmen benim kültürümle karşılaştırılınca farklı. Ben sadece kendimden fazla ödün vermeden buraya adapte olmaya çalışıyorum...”

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] “...Anladım. Evet, kendimi Batı’ya ait olmayan birisi olarak hissediyorum.”

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] “Batı kültürüne ait birey olmak zor bir iş. Her ne kadar bu kültürde yaşasak da, ilk başta verdiğimiz tepkileri zamanla yitirip bazı şeyleri bu ülkede kabullensek de, kendi kültürümüzü silerek başka bir kültürü benimsemek zor açıkçası. Ben buraya geldim geleli sanki daha evrensel oldum (gülüyor) desem de hala Batı yaşam tarzına ve kültürüne tamamıyla zıt özellikler taşıdığımı söyleyebilirim.”

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] “...Karakter yapım çevremdeki insanlara çabuk uyum sağlayabiliyor. Şu anda yabancılık çekmiyorum. Zaten İskoç bir erkekle birlikte yaşıyorum şu an.”

[Soru] = 48. (Eğer kendinizi bir yabancı hissediyorsanız), buradaki yaşam kültürünün hangi boyutları sizi buraya ait hissetmekten alıkoyuyor? Yani bir göçmen olarak sosyal, ekonomik, ailesel vs. bu ülkedeki hayatın içselleştirmekle en çok zorlandığınız boyutları nelerdir?

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] “Sosyal boyutu çok ilginç bu ülkenin. Mesela alkol aldıkları zaman sağa sola saldırmaları, sokak ortasında cinsel davranışlarda bulunmaları gibi şeyler oluyor burada. Eğlence kültürü ve tarzları çok sınırsız diyebilirim bu ülkede. Bu ülke, alkolün ürettiği sorunlara engel olamıyor artık. Uyuşturucu da oldukça yaygın kullanıyor. Bu sosyal hayatın içindeki sorunlar beni rahatsız ediyor bu ülkede.”

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] "Aile ilişkileri, bizimkiyle tamamen farklıdır. Yani tamamen demeyeyim de daha özgür bir toplum olduğu için daha ekonomik bize göre. Bizim memlekette annene babana saygı duyarsın. Eğer o kültürü aldıysan çevrenden annene babana saygı duyarsın. Eğer çevrenden o kültürü almadıysan kendi memleketinde olsan da annene babana saygı göstermezsin. Büyüğüne saygın olmaz. Burada nedir? İnsanlar ayrı bir âlemde çocuk yaşayken gelişirken anne baba nasıl davranırsa, anne baba onu nasıl yetiştirirse sonucunu da burada yaşayan İskoçyalı veya İngiliz çocuk çok güzel yetişmiş olabiliyor. Biz Türk'üz. Bizim bunlardan daha gelişmiş, daha üstün olduğumuz konular var. Ama bu toplumda da değerli insanlar var yani. Yani ailevi değerler olarak Türk ve İngiliz toplumunda çok büyük farklılıklar var. Sosyal ilişkiler kendi aralarında nasıl? Bize göre Türkiye'yle kıyasladığımda bu alanda da farklılıklar var. Nedir? Örneğin; birisi senden büyüktür, ona abi dersin ve saygı duyarsın, onun yanında ayak ayaküstüne atmazsın falan. Bu toplumda bu tip şeyler yoktur."

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] "Bir kere zaten onlar, sizi sistemlerine katmıyorlar. O insanlarla paylaşabileceğin çok fazla bir şey yok. Ne yapabilirsin? Bu insanlar vakitlerini genelde işte ve hafta sonunda publarda geçirirler. Değişik sosyal aktivitelerle geçirirler. Ama bizim öyle bir alışkanlığımız yok. Ailevi açıdan belki dağınık bir hayatları var, bize çok ters çok yani. Yani bizimle mukayese bile edilemez. İster istemez ben katılmak istemiyorum, iyi ki de katılmamışım diyorum. Çünkü onların hayat felsefeleriyle bizimkiler tamamen değişik. Onlar çok zevk ve bencil odaklı bir hayatı seçmişler, biz ise dayanışmalı, sevgi ve saygı üzerine, inanç üzerine kurmuşuz binamızı. Onların binası farklı, bizimki farklı yani..."

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] "Ailevi yönü..."

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] "Evet, kendimi buraya yabancı hissediyorum. Hemen hemen tüm bu boyutlarda farklı düşünüyorum ve kendimi Batıdan farklı hissediyorum. Kısaca, sosyal yaşam şartları ve buna bağlı olarak gelişen hayata bakış açısı diyebilirim."

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] "Öncelikle ailevi yaşamları bana ters bunların. Anne çocuk ilişkileri olsun, çocuklarının saygıdan yoksun olması olsun, tüm bunlar benim bir kadın ve anne olarak kabullenemediğim konular. Belki de çocuğa bizim toplumumuz onların baktığı gibi özgür bir birey olarak bakamıyor. Belki burada biz, Türk milleti olarak hatalı da olabiliriz. Ben onların yaptığı kesin yanlıştır, demiyorum ama ben her zaman çocuk çocukluğunu, anne-baba da anne-babalığını bilmeli ve o sınır hiçbir zaman eşit olmamalı diye düşünüyorum."

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] "Tabi ki ait olduğum yer ve kültür Türkiye. Çocuğum olmadığından kültürel ve sosyal sorunları biliyorum ama hissetmiyorum galiba!"

x. Diasporik Yaşam Sorunları

[Soru] = 49. *Yurtdışında yaşayan birisi olarak size, bu ülkede göçmen sınıftıyla yaşamının temel problemleri nelerdir diye sorsam neler söyleyebilirsiniz? Yani, bu ülkede günlük yaşamınızı devam ettirirken en çok hangi konularda sorun yaşadınız veya yaşıyorsunuz?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] “Bu ülkeye kaçak yollardan giriş yapan birisi olarak kolay oturma alamama ve British vatandaşı olamama benim için çok ciddi sorunlar oldu. Çünkü Birleşik Krallık’tan dışarı çıkış yapamadım tam 12 yıl bu sebeple. Bu beni aşırı derecede bunalıma soktu. Bu süreçte burada kaçak statüsünde olduğum için kendi işimi kuramadım. Bu vize işlemleri devlet tarafından ya bilerek göçmenlere göz açtırmamak için yapılıyor veya gerçekten çok talep var ve bu talebe karşılık vermek yıllar alabiliyor. Eğer benim yıllar evvel oturma sorunlarım çözülmüş olsaydı. Ben şimdi bu görmüş olduğum maddi zararı yaşamazdım.”

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] “Yabancıysın işte biliyorsun yabancı olduğun... Yani göçmenlik zaten başlı başına buradaki hayat için bir problem mi? Hem problem hem değil. Karşına sorunlar çıkıyor, problemliler insanlar çıkıyor, sen milletin ne olduğunu biliyorsun. Bu iki iki daha dörtse bu da bir gerçektir. Bunu biliyorsun sen kendini geliştirirsen rahat edersin. Kendini geliştiremezsen rahat edemezsin. Ne kadar da rahat etsen, ne kadar da bir düzen kursan, ne kadar da kendini buraya adapte etmiş olsan, göçmen olarak burada yaşadığın sürece karşına problemler çıkacak bu ülkede ne yazık ki.”

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] “...Temel sorun yabancı dildi. Dünyanın neresine gidersen git, o ülkede yaşayabileceğin temel sorun o ülkenin dilini konuşamamandır. Eğer yaşayacak olduğun ülkenin dilini bilmiyorsan çok zorluklar yaşarsın. Dili bildikten sonra zaten önemli bir aşama kaydetmişsindir, mesafe almışsındır. Ondan sonrası zaten kolaylaşır.”

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] “...Yakınlarıma uzak olmanın vermiş olduğu bir yalnızlık...”

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] “Yurtdışında yaşayan birisi olarak benim bu ülkeyle ilgili en temel problemim, ait olduğumuz dünyaların farklı olmasıdır. Meşhur bir söz vardır. ‘East is East, and West is West/Doğu Doğudur, Batı Batıdır’ derler ya. Bu görüşe katılıyorum. Çünkü kafa yapılarımız çok farklı. Belki de böyle olmalı. Bilemiyorum yani. Biz asla bunlar gibi olamayız veya belki de olmamalıyız. Yani, kısaca bu ülkede en çok karşılaştığım sorun bana ait olmayan bir ortamda yaşıyor olmak diyebilirim.”

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] “Dürüst olmak gerekirse hiçbir zaman sorun yaşamadım bu ülkede. Fakat bu İskoçların Müslümanları küçümseyen bir algı taşıdıklarını düşünüyorum. Bu durum da beni açıkçası rahatsız ediyor.”

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] “Şu ana kadar hiçbir sorunla karşılaşmadım...”

[Soru] = 50. *İngilizceyi hangi düzeyde konuşup anlayabiliyorsunuz? Şayet yabancı dille ilgili sorunuz varsa, bunun sizin öz-güven, kendinize saygı, hayallerinizi gerçekleştirme ve toplumsal hayatınızın uyum sürecine yaptığı olumsuz etkilerini biraz açıklayabilir misiniz?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] “Orta düzeyde İngilizce konuşabiliyorum. Yabancı dilimin istenen düzeyde olmaması benim bütün hayatımı olumsuz etkiledi. İş konusunda, alış-veriş konusunda, seyahat konusunda, yabancı insanlarla diyalog konusunda. Örneğin bir espiri konusunda bile hayatımı çok etkiledi. İnsanın, içinde yaşadığı toplumun dilini mutlaka öğrenmesi gerekir.”

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] "İngilizcemiz çok iyi olmasa da çok da kötü değil. Allah'a çok şükür girdiğimiz toplumda ortamda kendimi gerektiği gibi ifade ediyorum. Soruları cevaplıyorum, İskoçlarla sohbetlere giriyorum. Rahat bir yapım var zaten kişisel olarak. Kişisel açıdan pek zorluk çekmiyorum yani."

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] "İletişimde çok büyük bir sorun yaşamıyorum. Kendimi ifade etmekte, iletişim kurmakta çok profesyonel değilim, çok akademik de değilim. Temel yaşamda gerekli iletişimi kurmak için yabancı dili bildiğim kanaatindeyim. Tabi yaşadıkça da tecrübeler öğreniyoruz, her gün yeni şeyler öğreniyoruz. Öğrenmeye de devam edeceğiz. O gözle bakmak lazım."

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] "İngilizcem Türkçemden daha iyi olduğu için böyle bir problemim yok burada..."

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] "Akademisyen olduğum için çok şükür dil sorunun yok bu ülkede. Zaten geldiğimde de yoktu yani."

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] "İngilizceyi iyi derecede anlayıp konuştuğumu düşünüyorum. Kendimi ifade etmede ve anlamada pek problemim olmuyor o yüzden de bu konuda pek yorum yapamayacağım."

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] "Advanced/ileri düzeyde İngilizce konuşuyorum. Çünkü yüksek eğitimimi burada tamamladım..."

xi. Geri Dönüş Miti

[Soru] = 51. *İskoçya/İngiltere'de hangi T.C. vatandaşımızla sohbeti derinleştirsek artık buralarda yaşanmayacağını, Avrupa'nın artık eski tadının olmadığını, kendilerinin de en kısa zamanda bu ülkeyi terk ederek Türkiye'ye kesin geri dönüş yapacağını söylüyorlar. Fakat bunu söyleyen hiç kimse kolay kolay bunu gerçekleştiremiyor. Yani Türkiye'ye kesin olarak geri dönüş yapamıyorlar. Sizce bunun temel sebebi nedir? Yani burada yaşayan vatandaşlarımız, bu ülkenin hayat şartlarından şikâyetçi oldukları halde neden Türkiye'ye kesin olarak geri dönüş yapamıyorlar?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] "Evet, buradaki arkadaşlar Türkiye'ye geri dönüş konusunda başarısızlar. Çünkü bu ülkedeki arkadaşlar bugüne kadar maddi anlamda bir şeye sahip olamadıkları için Türkiye'deki çevrelerine karşı mahcup olmaktan korkuyorlar. Çünkü buradan Türkiye'ye kesin dönüş yapan birisine geldin ama neyle geldin? diye soracaklar. Bu kişinin de verecek cevabı yok. Çünkü burada yaşayan arkadaşların, buradayken geleceğe dair hayatlarında hiçbir plan yapmamış olmaları, bence geri dönüşlerine en büyük engeldir. Çünkü burada işi olmayanlar, en kötü ihtimalle belediyeden işsizlik maaşı alıyorlar. Devlet evini veriyor. Cebine harçlığını koyuyor. Ama Türkiye'ye döndüklerinde böyle bir şey olmayacak. Yani tren kaçacak, istasyon çökecek (gülüşmeler). İkinci bir sebebi de kültürel uyum sorunudur. Yani bu ülkede uzun süre yaşayan bir Türk, Türkiye'ye dönüş yaptığı zaman kolay kolay oranın sistemine adapte olamıyor. Şayet çocukları varsa, çocukların Türkiye'ye uyumu başlı başına bir sorundur. Kısaca iki temel sebebi vardır: birincisi ekonomik sebep. Arkadaşlar, kendilerini garanti alamadıkları için geri dönme cesareti gösteremiyorlar. İkincisi sosyal sebeptir.

Buranın sosyal yaşam düzenine alıştıkları için Türkiye'deki sosyal hayata uyum sağlayamayacakları düşüncesidir.”

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] “Şimdi yurt dışında yaşayan birisi olarak, şimdi Avrupa'ya çıktın, valizini aldın ve Türkiye'den çıktın. Hangi şartlarda çıktın? Geriye dönmek lazımdır. Niye çıktın yurt dışına? Çıkarken sebeplerin nelerdir? Buraya gelirken yani Avrupa'ya çıkarken hedefin neydi? Sen ne şekilde geldiysen geldin. Amacın neydi buraya gelirken yani mesela para kazanmak mıydı? Çalıştın paramı kazanıyorsun. Burası eskisi gibi değil artık. Hayatta senin ne aradığın önemlidir. Mutluluk mu arıyorsun? Para mı arıyorsun? Aşk mı arıyorsun? Hepsini bir arada mı arıyorsun? Memleketimden çıktım ve ne hayalle geldim buraya? Şayet çok zengin olayım, arabam, yatım, katım olsun diye gelmedim. Geldim ufaktan bir kirada evim var, arabam var. Türkiye'de yaşadığım hayatı burada da yaşıyorum. Allah'ıma çok şükür sağlığım sıhhatim yerinde. Türkiye'ye gitmeyi düşünmüyor muyum? Düşünüyorum ama şimdi gerçeklerle konuşmak gerekirse şu anda gidemem. Türkiye'ye niçin dönüş yapılamıyor? Sebepleri nelerdir? Buradaki yaşam tarzına alışmışlar. Adapte olamama değil, Türkiye'ye adapte olursun belki ama. Ben sekiz-dokuz yıldır buradayım. Yani dokuz yıl önce memleketimden çıkmışım. Türkiye'den çıktım. Zaten orada eşim dostum, kimsem, çevrem kalmamış. En son B...da kalmış. Dokuz yıldır gitmiyor muyum? Gidiyorum. Ziyaret etmiyor muyum? Ziyaret ediyorum. Arkadaşlarımı tatillerde görmüyor muyum? Görüyorum. Ama hayat değişiyor, insanlar değişiyor. Hayat, insanları değiştiriyor. Ben oraya gitsem insanlardaki eski samimiyetleri bulabilir miyim, bulamaz mıyım? Bin tane de tanışan iki tanesi seninle samimidir. Zaman insanların ilişkilerini soğutuyor. İnsanlara bir bakıyorsun ilişkileri değişiyor. Buradan çıksam gitsem şimdi Türkiye'ye yine ben yalnızım. Yalnızlık bekliyor beni. Sen ne zaman yalnız olmazsın? Cebine koyarsın paraları, o şekilde yalnız olmazsın. Burada hazır hayatı kurmuşsun bir mahalleden öbür mahalleye taşınmak zor. Türkiye'de de olsan bir mahalleden öbür mahalleye taşınmak zor işte. Şimdi biz burada ülke değiştirmekten bahsediyoruz. Yani sen Türkiye'den buraya gelirken nasıl ülkeni değiştirdin? O heyecan, o korku, o endişe nasıldı? Ankara'da evim var, örnek veriyorum. Ulan ben gittim Antalya'ya evimi orda bıraktım, çocuğumu bıraktım orda veya ben kendi açımdan çocuğum var. Öbürünün torunu var. Bencil bir kişiysen dönersin, bırakırsın, gelirsın veya gidersin. Altı ayda bir gelirsın ve iki ay kalırsın. O da senin kendi duyguna bağlıdır. Yani o zaman da düzensiz bir hayatın olur. Nasıl döneceksin her zaman zor olur. Gurbetçi insan Türkiye'ye gidersin, Türkiye'de yabancısın. Buraya gelirsın burada yabancısın. Ne Türkiye'de benimsenmişsin, ne burada benimsenmişsin. Kaybolmuş bir nesilsin yani. Kaybolmuş gitmişsin...”

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] “Çünkü bu ülkeye çoğumuz tek geldik ama gidecek olsak tek gitmiyoruz. Bir aile olduk. Kendimden bahsediyorum. Benim, dediğim gibi iki tane çocuğum var, üniversiteye gidiyorlar. Bu insanları bir anda bu hayattan koparıp, yeni bir bilinmez hayata götürmek büyük bir risk. Öncelikle en büyük sebep ailevi şartlar. Tabi bunlar okullarını bitirirler, mesleklerini ellerine alırlarsa inşallah bizde döneceğiz. Ölmez de sağ kalırsak. Ekonomi yok, bu dönüşün engelleyen sebeplerde benim için. Çünkü ekonomiyi bir sorun olarak görmedim. Bizim orada bir atasözü vardır, affedersin eşek olduktan sonra nerede olsan binerler.”

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] "Ekonomik sebepler.."

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] "Bunun birçok sebebi olabilir. Yani sosyal bilimci değilim. Bu konularda öyle akademik olarak kafa yormuş değilim ama. Aklıma hemen bir iki şey geliyor konuyla ilgili tecrübelerimden hareketle. Mesela, insanların hayatlarında alışılmış olanı terk etmeleri çok kolay bir şey değildir. Bu olabilir. Başka, buralarda bir düzen kurmuşlar iyisiyle kötüsüyle. Sosyal devlet olgusu bu ülkede daha güçlü olduğu için maddi yardım alıyorlar vs.. Belki bu olabilir bir başka neden de."

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] "...çünkü Türkiye'de garanti olan hiçbir şey yok yani. Buradaki gibi sizin bugününüzü ve geleceğinizi garanti altına almıyor. Hep bir gelecek kaygımız var Türkiye'de. Bu da ister istemez orayı güvenilmez yapıyor. Bence en büyük neden budur."

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] "Maddiyat! İnsanlar buraya geldikten sonra kendilerini geliştirmiyorlar. Buradaki çoğu Türk'ün İngilizce konuşma seviyesi en alt düzeydir. Gündemdeki haberlerden bile haberleri yoktur. Buradan maddi açıdan birikimsiz Türkiye'ye geri döndüklerinde ne çalışacak iş garantileri, ne de gündelik masraflarını karşılayacak birikimleri var."

xii. Yaşam Doyumu

[Soru] = 52. (Öncelikle şunu sormak istiyorum) *şu an yabancı bir ülkede yaşamaktan dolayı kendinizin şanslı ve mutlu olduğunu düşünüyor musunuz?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] "Evet, şanslı olduğuma inanıyorum ama mutlu olduğumu düşünmüyorum."

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] "Şimdi yabancı ülkede yaşadığım için şanslı ve mutlu muyum? Yabancı ülkede yaşıyorum ve buranın kültürünü öğrendiğim için memnunum. Buradaki insanlara karıştığım için memnunum. Buradaki insanların dilini konuştuğum için memnunum. Buradaki insanlarla sosyal aktivite yaptığım için tabi ki memnunum. Niye memnun olmayayım ki? Mutlu muyum? Mutsuz muyum? Zaman zaman mutluyum, zaman zaman mutsuzum. Bir gün kalkarsın psikolojin iyi olur bazen kalktığın zaman hissedersin elektrik eksikliği vardır. Bir şeyler yanlış gidecek. Bakarsın çok güzel şeyler olur, bakarsın çok güzel şeyler olmaz. Zaman zaman mutluyum zaman zaman mutsuzum."

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] "...Yaaa şans mans bunlar tabi Allah'ın takdiri. Demek ki kısmetimiz, rızığımız buradaymış. Hiçbir şey dünyada tesadüf değildir. Buraya gelmemiz, burada yaşamamız, bir şeyleri yaşatabilmemiz, yaşatmaya çalışmamız. Ama hiçbir şey boş değildir. Çok şükür inançlıyım ve mutluyum, yani mutluluğun sınırı olmaz."

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] "Mutlu değilim..."

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] "Bu ülkede bir göçmen olarak yaşamamanın şahsen kendime bir katkı sağladığını düşünmüyorum."

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] "...bu ülkede şanslı ve mutlu olmak, ikisi de duruma göre değişir. Mutsuzum diyemem, çünkü çocuğum ve eşimden oluşan güzel bir aile kurdum burada. Ama dersiniz ki imkânım olsa bunların Türkiye'de olmasını isterdim. Şanslı mıyım? Burayı iyi değerlendirebilirim şanslı olurum. Me-

sela vatandaşlığımla alabilirsem, eğitim imkânlarından faydalanabilirsem. Mesela mastırımı ve doktoramı burada tamamlayabilirsem, çocuğuma iyi bir özel okulda eğitim aldırabilirsem, evet o zaman şanslıyım, diyebilirim.”

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] “Hem hayır, hem evet (gülüyor). Şanslıyım. Çünkü burada güzel bir hayatım var. Hem sosyal hem de maddi olarak. Şanssızım. Çünkü ailemden uzaktayım.”

[Soru] = 53. *Yurtdışına çıktığınız güne geri dönecek olsak, -bu ülkede yaşadıklarınızı dikkate alarak- tekrar yurtdışına çıkar mıydınız? Niçin?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] “Evet, tekrar yurtdışına çıkardım. Fakat Avrupa kültürüne değil kesinlikle. Başka bir kültüre göç etmeyi isterdim. Özellikle uzak doğu kültürüne olurdu. Çünkü daha huzurlu, daha saygılı, daha sevgi dolu bir yaşam biçimi var orada.”

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] “Geriye gitsek acaba o günlerde, geri buraya gelir miydik tekrardan? Evet, ilginç bir soru. Bunu bilsem zaten... Herkes kendi olduğu yere aittir. Herkes kendi yaşadığı yerde, yaşadığı topluma aittir. Aslanlar aslanlarla yatar, atlar atlarla yatar. Zaten hayvanlar âleminde bile öyledir yani. İnsanlığında biraz daha yamyamlık olduğu için geldik, yaşıyoruz işte buralarda. Buraya tekrar gelmek istesem gelir miydik? Evet, gelirdim ama tatile gelirdim, gezip görmeye gelirdim ama yaşamaya gelmezdim. Ne yapacağım burada? Gider memleketimde yaşardım, öyle diyeyim yani.”

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] “Çıkardım. Çünkü dediğim gibi buradaki insanlara, buradaki toplumlara bir model oluşturmak için çaba harcıyorum kendimce. Şimdi Türkiye’de dini yaşamak ve yaşatmak daha kolaydır. Yani Avrupa’da bu daha zor bir durumdur. Bu yönde çalışmalar yaptığım için ben kendimi şanslı hissediyorum. İyi ki gelmişim diyorum.”

+Denek-4=R-4: [Y.K.; E/38] “Çıkardım ama çıkış şartlarımı daha iyileştirmek için de çaba gösterirdim.”

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] “Evet, tekrar çıkardım. Çünkü ben Türkiye’den yurtdışına çıkarken kariyer amaçlı çıkmıştım. Akademik kariyerimi ilerletiyim, diye. Geriye dönüp baktığımda iyi de olmuş. İyi ki çıkmışım. Ancak, tabi ki bu ülkede yaşayan tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, benim kadar şanslı olmayabiliyor. Hiçbir kalifiye mesleği olmayan arkadaşların birçoğu, bu ülkeye para biriktirmek amacıyla gelip nice sıkıntılarla karşılaştıklarını düşünüyorum.”

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] “Kesinlikle hayır çıkmazdım. Eşim C... duymasın (gülüyor). Pişman değilim ama her şey daha iyi olabilirdi. Aile özlemi çok zor bir şeymiş. Eğer buraya ilk geldiğim güne dönebilsem böyle bir aşk yaşamazdım ve o yüzden de buraya savrulmazdım.”

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] “Evet, eğitimin benim hayatımdaki önemi yüksek. Buradaki yükseköğretim imkânını Türkiye’de çok zor şartlar altında alırdım, diye düşünüyorum.”

[Soru] = 54. *Yaşam mücadelesi için sizin bu ülkede ödediğiniz bedelleri ödemek şartıyla- aile yakınlarınızdan birisini (kardeş, amca, dayı, yeğen vs.) şu anda bu ülkeye getirmek ister misiniz?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] "Hayır, getirmek istemem."

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] "Hiç getirmek istemem gelmeleri için tavsiye bile etmem."

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] "Eğer benim yaşadığım çizgiler içinde yaşayacaksa getirttiririm. Ki getirdim de zaten. Yeğenimi getirdim. Getirtmeden önce de konuştum, pazarlık yaptım. Geldikten sonra da konuştum. Çok şükür oda beni mahcup etmedi. O da kazandı, ben de kazandım. Yani ben manevi açıdan kazandım, o hem maddi hem manevi açıdan kazandı. Yani getirtirdim."

+Denek-4=R-4: [Y.K.; E/38] "Kesinlikle hayır."

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] "Şayet benim şartlarımda olması kaydı ile 'evet', değilse 'hayır'. Yani benim gibi akademik gelişim için gelecek olurlarsa olabilir. Ancak hiçbir mesleği olmadan ne iş olursa yaparım abi türünden bir mantıkla bu ülkeye gelirse, işleri zor. Kebapçı, kafeci, berber, terzi vs. bu işler sıkıntılı işler bana göre. Böyle bir işte buralarda göçmen olarak yaşamaktansa, kendi ülkemizde karın tokluğuna çalışmayı tercih etmeliler, diye düşünüyorum."

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] "Ben burada bir bedel ödemedim ama eşimi görüyorum. Resmen adamın yaşamı çalışarak tükeniyor. Çoğu zaman yedi gün çalışıyor. O yüzden hayır, kimseyi buraya getirmek istemezdim."

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] "Gelmek isterlerse neden olmasın, ben yol gösteririm ama buraya gelmeleri için zorlamam."

[Soru] = 55. *Her şeye rağmen bu ülkede yaşamaktan dolayı kendimi mutlu hissediyorum diyebilir misiniz?*

+Denek-1=R-1: [S. Y.; E/46] "Bu ülkede olduğum için mutlu değilim ama kendimin ekonomik olarak güvencede olduğunu hissediyorum."

+Denek-2=R-2: [M. K.; E/36] "Ülke kötü değil, bu ülke çok güzel. Yeşilliği güzel, havası soğuktur, ama suyu güzeldir. Dolayısıyla mutluyum, huzurluyum. Ama insanın ne istediğine bağlıdır biraz da bu. Hayatta neyle mutlusun? Hava güzel, oksijeni güzel, suyu güzel, insanı mutlu etmeye yetiyor. Yetiyorsa mutlusundur, ama yetmiyorsa o psikolojiyle yaşıyorsan mutsuzsundur. Karadeniz'de nasıl yaşıyorsan İskoçya'da da böyle yaşarsın. Ama nedir? Dili farklıdır. Sadece Karadeniz, Türkiye sınırları içerisindedir. Öyle diyeyim, ben mutluyum. Çünkü kendini mutsuz profiline uydurduğun zaman hayatın içinde sen mutsuz olursun. Problemler karşına çıkacak, sorunlar karşına çıkacak. Çünkü mutsuz olduğuna kendini inandırmışsın. Ne olacak? Önüne mutsuzluklar çıkacak. O yüzden ben mutluyum. Niye mutsuz olayım ki, mutsuz olmak için bir sebep yok. Hayat, her şeye rağmen güzel yaşamaya değer."

+Denek-3=R-3: [Ü. Ç.; E/45] "Tabi ki mutluyum. Mutluluk gökten zembille inmiyor. Mutluluğun da şartları var. Bunları yerine getirdikten sonra kendisi geliyor zaten. Mutluluk aynı akarsu gibidir, nerede boşluk varsa oraya gelir. Çok şükür o yönde bir sıkıntımız yok."

+Denek-4=R-4: [Y. K.; E/38] "Bu ülkede olduğum için değil, sağlıklı olduğum için mutluyum."

+Denek-5=R-5: [M. E. A.; E/44] "Dediğim gibi, ekstra katkısı olmamıştır mutluluğuma burada yaşamamın."

+Denek-6=R-6: [D. V.; K/26] "Bu kadar şikâyete rağmen diyebilirim ki (gülüyor) yalnızım ama mutluyum şükürler olsun ki."

+Denek-7=R-7: [S. S.; K/32] "Şu anda mutluyum."

SONUÇ

Ulusal kimlik, modern dönemin toplumsal boyutta anlam kazanan üst kimliklerinden biri ve en başat olanıdır. Ancak ulusal kimlik, zaman içerisinde çeşitli tarihsel ve toplumsal koşulların değiştirici ve yıpratıcı etkileriyle ciddi bir yapısal değişime uğramıştır. Dolayısıyla kültürel kimliklerin üzerinde baskı kuran ulusal kimlikler, bu modern dönemde küreselleşme adı altında toplanabilecek bir süreçler karmaşası ve değişim güçleri aracılığıyla güçlü bir erozyona da uğramıştır. Literatürde "zaman-mekân sıkışması", "zamanın uzamdan ayrılması" veya "toplumsal ilişkilerin yerel etkileşim bağlamlarından koparılması ve sonsuz uzunluktaki zaman-uzam boyunca yeniden yapılandırılması" biçiminde de betimlenebilen küreselleşme, "yerinden çıkarma" süreçleri olarak da tanımlanabilmektedir. Küreselleşme bağlamında bazı ülkelerdeki dış göçlerin de etkisiyle daha özel dinamiklere sahip olan diasporik yaşam koşullarına bağlı psiko-sosyo-antropo-politik oluşumlar, ulusal kimliğin daha da farklı düzeylerde değişime ve dönüşüme uğramasına neden olabilmektedir.

Uluslararası nüfus hareketlerinin hedefi durumundaki bazı ülkeler, sahip oldukları dış göç alımı deneyimlerinin doğal bir sonucu olarak çok-kültürlü yeni bir toplum modelinin oluşumuna ev sahipliği yapmışlardır. Dünyadaki yasal göçlerin yarısından fazlasını alan Avustralya, ABD ve Kanada gibi ülkeler, yoğun göç sebebiyle hiçbir zaman herhangi bir ulus-devletin sahip olduğu düzeyde kültür, din, dil ve etnik yaşam biçimi türdeşliğini deneyimleyememişlerdir. Ancak bu ülkeler, göçmen ülkesi olmalarını sağlayan özel şartları nedeniyle oldukça zengin çok-kültürlü yaşam deneyimlerine sahiptirler. Bu kapsamda toplumsal uyum ve düzeni sağlamanın farklı politikalarını geliştirme arayışlarının ulaştığı sonuç ise "çok-kültürlülük" temeline dayalı "farklılıklar zemininde birlik" anlayışını ön gören bir toplumsal modeldir (Vatandaş, 2001: 101-102).

Öte yandan toplumsal yapının yeniden şekillenebilmesi açısından dış-göç hareketlerinin rolü yadsınamaz. Toplumsal yapı, temelde içerisinde değişik grupları ve kültür öğelerini barındıran geniş bir sosyal sistem ve ilişkiler ağından oluşmaktadır. Bu bağlamda dış-göç olgusu, ev sahibi toplumun bu farklılığını bir çerçeve içerisinde alarak göç edilen yerin yaşanılır duruma getirilmesine yardımcı olmalıdır. Söz konusu durumda dış göç alan ülkelerin sosyal bütün-

leşme ve entegrasyon düzeyinin artırılmasına yönelik rasyonel politikalar oluşturmaları son derece önemlidir. Öyle ki devletler, göç olayları karşısında gerekli planları yapmakla ve toplumların yapısına yansiyacak olası olumsuzlukları minimize etmekle sorumludurlar. Bu doğrultuda gerçekleştirilebilecek sosyal politikalar, göç eden azınlık grupların göç ettikleri ev sahibi toplumun düzenini bozmayıp hayatlarının devamını sağlayacak düzeyde olmalıdır. Yıkıcı ya da yapıcı toplumsal bir etkiye sahip olabilen dış-göç deneyimi, hangi nedenle ve ne şekilde olursa olsun göç alan ya da göç veren toplumları yakından ilgilendiren doğru ve gerçekleştirilebilir politikalarla çözümlenebilecek evrensel bir olgudur (Akıncı ve ark., 2015: 60; ayrıca krş. Ek-8; Tablo-1).

Göç sosyal psikolojisi literatürüne bakıldığında, göçe yönelik farklı analizler yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, göçü toplumsal bir gerçeklik olarak ortaya koyan analiz biçimleridir. İkincisi, tarihsel süreç ile göç arasında ilişki kuran tarihselci analiz biçimleri olmuştur. Üçüncüsü ise ortak mekânda, göçün neden olduğu farklı kültürel ve etnik oluşumların ortaya koyduğu psiko-sosyo-antropo-teolojik pratikleri çözümleyen analizlerdir. Bu analizlerin yapıldığı araştırmalar ise ilgili literatürde 'asimilasyoncu, entegrasyoncu ve çok-kültürcü' çalışmalar olarak sınıflandırılmıştır (krş. Kızıltuğ & Uğur-Göksel, 2018).

Göç literatüründeki asimilasyoncu göç çalışmaları, ortak mekânı paylaşan farklı kültürel ve etnik aidiyetlerin ortaya koyduğu yaşamsal pratiklerin, sosyo-kültürel, ekonomik ve politik düzeyde temsil eden ev sahibi toplumun önceliklerine göre biçimlendirildiğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla bu türden çok-kültürlü bir yaşam sürecinin, azınlık topluluğu eritmeyi amaçlayan yaklaşımları hedeflediğini belirtmektedir. Özellikle göçlere dayalı etnik ve kültürel farklılıklara ilişkin bu asimilasyoncu yaklaşımların pratikte geçersiz olduğunu ortaya koyan akademik araştırmalar, göç olgusuna ilişkin entegrasyoncu yaklaşımlar olarak değerlendirilmiştir. Ev sahibi topluma uyum sağlamanın önemli olduğunun altını çizen bu yaklaşımlar, azınlık grup üyesi olarak göçmenlerin etnik ve kültürel aidiyetlerini yaşama isteklerinin bu uyum süreciyle çelişmediğini, aksine bu psiko-sosyal uyumun kendine özgü belli bir süreci ve pratikleri içerdiğini öne sürmüşlerdir.

Çok-kültürlülük üst başlığında yapılan göç çalışmaları, ev sahibi toplum açısından göçmenlerin tehlike oluşturmadıklarını, aksine sahip oldukları kültürel ve yaratıcı etnik zenginlikleriyle içinde yaşadıkları toplumsal gelişmeye katkıda bulduklarını ortaya koymuştur. Tüm bu yaklaşımların farklı açılardan göç olgusuna ilişkin zengin nitel veriler oluşturdukları bir gerçektir. Bunun yanı sıra modernleşmeyle birlikte ortaya konulan yeni düşüncelerin ve artan bilimsel gelişmelerin, bir yandan sosyo-kültürel, ekonomik ve politik açıdan ülkeler arasında farklı gelişmişlik düzeyleri oluşturduğu, diğer

yandan da ülkeler arasındaki göç olgusuna yeni psiko-sosyo-antropo-politik anlamlar yüklediği ileri sürülmektedir (Dil, 2015: 151-153).

‘Özel, sosyal, çalışma, cinsel ve dinsel’ vb. çeşitli diasporik yaşam boyutlarının yanı sıra, ‘yalnızlık, asimilasyon ve entegrasyon’ gibi diasporik olgular ile ‘kendini gerçekleştirme, yaşamı sürdürme nedenleri, ümitsizlik, kaygı ve depresyon’ gibi çeşitli ruh sağlığı parametreleri hakkındaki öznel algılarına bağlı olarak diasporik yaşam süren Müslüman-Türk göçmenlerin görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu nitel çalışmanın beşinci makalesinde; Müslüman-Türk göçmenlerin “yalnızlık, asimilasyon, entegrasyon, diasporik yaşam sorunları, geri dönüş miti, yaşam doyumu” biçimlenmeleri üzerine elde edilen nitel bulgular çerçevesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

viii. Yalnızlık

- Yalnızlık hissetme: Diasporik yaşam, doğası gereği göçmenler için yalnız yaşam sürmeye uygun bir psiko-sosyal yapıya sahiptir. Araştırmaya katılan Müslüman-Türk göçmenlere, yalnızlık durumlarıyla ilgili açık uçlu sorular sorulmuştur. Bu bağlamda öncelikle göçmenlere kendilerini yalnız hissettikleri zamanların olup olmadığıyla ilgili bir soru yöneltilmiştir (bkz. Soru-45). Dolayısıyla elde edilen bulgulara ilişkin nitel yorumlar ise şu şekildedir: Öncelikle katılımcı göçmenlerin yalnızlık durumlarına yönelik verdikleri cevaplarına bakıldığında, büyük çoğunluğunun (n=5) diasporik yaşam sürdükleri bu ülkede kendilerini yalnız hissettikleri görülmüştür (bkz. Soru-45; Denek: 1 & 2 & 4 & 6 & 7). Örneğin; “Mutlaka oluyor. Her imkân var. Fakat Türk topluluğu içinde saygı ve sevgi temeline dayalı ilişkiler kurulamadığı için buradaki her Türk vatandaşı kadar bende bu ülkede yalnızlık duygusunu yaşıyorum. Her şey saman gibi, tadı tuzu yok yani.” (E/46); “Yalnızlık hissediyorum her zaman. Yalnızım zaten. Çok yalnızlık hissediyorum evet. Niçin? (gülüyor) Yalnız olduğum için. Yalnızlık hissediyorum...” (E/36); “...Zaten yalnızız bu ülkede. ...Yani annemden babamdan ayrı kaldığımız için kısacası yalnız olduğumuz için yalnız hissediyorum kendimi.” (K/26); “Evet. Annem babam kardeşlerim, arkadaşlarım, sevdiğim insanların % 70’i Türkiye’deyken tabi ki hep bir tarafım eksik oldu bu ülkede.” (K/32). Göçmen deneklerin yalnızlık nedenlerinin ise başta kendi aileleri olmak üzere akraba, arkadaş ve anavatan özlemleri olduğu saptanmıştır. Ayrıca yine konuyla ilgili verilen cevaplarda Diasporik yaşamda kendilerini yalnız hissetmediklerini söyleyen deneklerin (n=2) de olduğu tespit edilmiştir (bkz. Soru-45; Denek: 3 & 5). Örneğin; “Yok her şeyden önce, kişilerden önce Rabbim var benim yanımda her zaman. Ben buna inanırım. İnançlı bir insan kendini öyle ümitsiz hissetmez, yalnız hissetmez. Çok şükür, mutlu bir aile yaşantımız var. Çoluğumuz

var, çocuğumuz var. Bu Londra'da eşimiz, dostumuz var. Yalnız değiliz Allah'a şükür." (E/45); "Hayır, kendimi bu ülkede yalnız hissetmedim. Sanıyorum bunun sebebi, düzenli bir aile hayatı yaşamam, dine olan düşkünlüğüm ve seçici olarak oluşturduğum sosyal çevrem olabilir." (E/44). Kendilerini yalnız hissetmediklerini söyleyen deneklerin buna sebep olarak sağlıklı bir aile yaşamı sürdürmeleri, seçici arkadaş ortamına sahip olmaları ve dinsel inançlarının güçlü olmasını gösterdikleri görülmüştür. Tüm bu yalnızlığı ortadan kaldıran yaşamsal faktörlerin, literatürdeki bulgularla uyumlu olduğu söylenebilir.

- Yalnızlık durumunun karşılaştırılması: Dış-göç deneyimi yaşadığı İskoçya/İngiltere'de kendisini Türkiye'den daha fazla yalnız hissedenlerin oranı (n=6) hissetmeyenlere göre daha fazla bulunmuştur (bkz. Soru-46; Denek: 1 & 2 & 3 & 4 & 6 & 7) Örneğin; "Türkiye'de yaşadığımdan daha fazla İskoçya'da yalnızlık yaşadığımı hissettim." (E/46); "Burada yalnızlığı daha çok yaşıyoruz bu çok açık. Burada yalnızlık daha etkili, daha kuvvetli diyeyim..." (E/36); ...Hâlbuki İskoçya'da ise kafa olarak daha rahat olmama rağmen ve daha iyi ekonomik imkânlarla sahip olmama rağmen bazen kendimi yalnız hissediyorum." (E/38); "Burada daha fazla yalnızım." (K/32). Bu nitel bulguların yanı sıra dinsel inançları güçlü olan bir deneğin (n=1) ise hiçbir zaman hiçbir yerde yalnızlık hissetmediğini belirttiği görülmüştür (bkz. Soru-46; Denek: 5). Sözü edilen bu nitel bulgu, din psikolojisindeki bağlanma kuramı kapsamında, dinsel inançları güçlü göçmen bireyin inandığı aşkın varlık (Allah) ile diasporik yaşamda güçlü bir bağlanma deneyimine sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir.

ix. Asimilasyon & Entegrasyon

- Dış-göç deneyimi yaşadığı ülkeye kendini ait hissetme durumu: Katılımcılardan kendilerini dış-göç deneyimi yaşadıkları ülkeye uyum sağlamaya çalışıp Batı kültürüne ait hissetmediğini düşünenler (n=4) olduğu gibi (bkz. Soru-47; Denek: 1 & 3 & 5 & 6) uyum sağlamada sorun yaşamayıp kendilerini ev sahibi topluma ait hissedenler (n=3) de olmuştur (bkz. Soru-47; Denek: 2 & 4 & 7). Örneğin; [Ait hissetmeyen (-)]-"Aslında çok güzel bir soru bu. Düşünüyorum şöyle. Ne buraya ait hissediyorum kendimi ne de doğup büyüdüğüm topraklara. Yani bu kültüre hala yabancıyım. Fakat bakıyorum, Türk kültürüne de bazı konularda yabancılaşmışım. Yani iki kültür arasında sıkışmış gibi hissediyorum kendimi..." (E/46); "Yirmi yıllık geçmişe rağmen ben kendimi bu topraklara yabancı hissediyorum. Evet, isterse elli yıllık geçmiş olsun. Çünkü ben hiçbir zaman değerlerimden ödün vermedim, vazgeçmedim..." (E/45); "...Anladım. Evet, kendimi Batı'ya ait olmayan biri-

si olarak hissediyorum.” (E/44); [Ait hisseden (+)]-“Sonuç itibariyle, başta biraz zorlansam da bu ülkenin yaşam koşullarına ve kültürüne adapte oldum, diyeyim. Yani kendimi adapte ediyorum, adapte etmeye çalıştım. Çünkü burada yaşadığım için bu ülkenin kültürü bir gerçektir. Burada yaşıyorum. Yani ya kendimi buraya adapte edecektim ya da mutsuz bir şekilde, yalnız bir şekilde yaşayacaktım...” (E/36); “...Karakter yapım çevremdeki insanlara çabuk uyum sağlayabiliyor. Şu anda yabancılik çekmiyorum.” (K/32). Katılımcı deneklerin cevaplarına baktığında, kendilerini göç ettikleri ülkeye ait hissedenlerin sorunlu da olsa ruh sağlıklarını koruyabilmek amacıyla uyum sağlamayı bir ölçüde başarabildikleri söylenebilir. Fakat araştırmacının öznel gözlemlerine göre her ne kadar göçmen denekler, ev sahibi topluma bu psiko-sosyal uyum süreçlerinde kendi etnik değerlerinden ödün vermediklerini söylemiş olsalar da ölçülebilir bir asimilasyonun olduğunu ve başarılı bir entegrasyonun olamadığını rahatlıkla söylemek mümkündür.

- Psiko-sosyal uyumsuzluk alanları: Öncelikle dış-göç deneyimi yaşadığı ülkenin yaşam kültürünün ürettiği aile değerleri ve aile ilişkilerini içselleştirmekte zorlandığını düşünen göçmen katılımcıların fazlalığı dikkati çekmektedir. Yani konuya tersinden bakılacak olursa göçmen katılımcıların önemli bir kısmının (n=4) aile değerleriyle ilgili etnik hassasiyetinin devam ettiği söylenebilir (bkz. Soru-48; Denek: 2 & 3 & 4 & 6). Örneğin; “Aile ilişkileri, bizimkiyle tamamen farklıdır...”; (E/36); “...Ailevi açıdan belki dağınık bir hayatları var, bize çok ters çok yani. Yani bizimle mukayese bile edilemez...” (E/45); “Ailevi yönü...” (E/38); “Öncelikle ailevi yaşamları bana ters bunların. Anne çocuk ilişkileri olsun, çocuklarının saygıdan yoksun olması olsun, tüm bunlar benim bir kadın ve anne olarak kabullenemediğim konular...” (K/26); Bunun yanında bazı katılımcılar da (n=2) konuyu daha geniş değerlendirerek içinde yaşadıkları Batı kültürünün üretmiş olduğu sosyal ilişkileri içselleştiremediklerini belirtmişlerdir (bkz. Soru-48; Denek: 1 & 5). Örneğin; “Sosyal boyutu çok ilginç bu ülkenin. Mesela alkol aldıkları zaman sağa sola saldırmaları, sokak ortasında cinsel davranışlarda bulunmaları gibi şeyler oluyor burada. Eğlence kültürü ve tarzları çok sınırsız diyebilirim bu ülkede. Bu ülke, alkolün ürettiği sorunlara engel olamıyor artık. Uyuşturucu da oldukça yaygın kullanıyor. Bu sosyal hayatın içindeki sorunlar beni rahatsız ediyor bu ülkede.” (E/46); “Evet, kendimi buraya yabancı hissediyorum. Hemen hemen tüm bu boyutlarda farklı düşünüyorum ve kendimi Batıdan farklı hissediyorum. Kısaca, sosyal yaşam şartları ve buna bağlı olarak gelişen hayata bakış açısı diyebilirim.” (E/44).

x. Diasporik Yaşam Sorunları

- Diasporada gündelik yaşam sorunları: Müslüman-Türk göçmen katılımcıların diasporada gündelik yaşam sorunlarına ilişkin duygu ve düşüncelerinde de çeşitlilik bulunmuştur. Yani gündelik diasporik yaşamda hiç sorun yaşamadığını belirten deneklerin (n=1) yanı sıra (bkz. Soru-49; Denek: 7), birbirinden farklı çeşitli sorunlar yaşadığını belirtenlerin (n=6) olduğu da bulgulanmıştır (bkz. Soru-49; Denek: 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6). Örneğin; [yasa dışı yollarla giriş yapma sebebiyle oturma ve vatandaşlık alamama]-“Bu ülkeye kaçak yollardan giriş yapan birisi olarak kolay oturma alamama ve British vatandaşı olamama benim için çok ciddi sorunlar oldu. Çünkü Birleşik Krallık’tan dışarı çıkış yapamadım, tam 12 yıl bu sebeple. Bu beni aşırı derecede bunalıma soktu. Bu süreçte burada kaçak statüsünde olduğum için kendi işimi kuramadım...” (E/46); [göçmenlik psikolojisiyle yaşamın yıpratıcılığı]-“Yabancıysın işte, biliyorsun yabancı olduğun... Yani göçmenlik zaten başlı başına buradaki hayat için bir problem...” (E/36); [yabancı dil bariyeri]-“...Temel sorun yabancı dildi. Dünyanın neresine gidersen git, o ülkede yaşayabileceğin temel sorun o ülkenin dilini konuşamamandır. Eğer yaşayacak olduğun ülkenin dilini bilmiyorsan çok zorluklar yaşarsın...” (E/45); [yalnızlık]-“...Yakınlarıma uzak olmanın vermiş olduğu bir yalnızlık...” (E/38); [hayat felsefesi ve kültürel yaşam farklılığı]-“Yurtdışında yaşayan birisi olarak benim bu ülkeyle ilgili en temel problemim, ait olduğumuz dünyaların farklı olmasıdır. Meşhur bir söz vardır. ‘East is East, and West is West/Doğu Doğudur, Batı Batıdır’ derler ya. Bu görüşe katılıyorum. Çünkü kafa yapılarımız çok farklı...” (E/44); [İslamofobik tutum ve davranışlar]-“...bu İskoçların Müslümanları küçümseyen bir algı taşıdıklarını düşünüyorum. Bu durum da beni açıkçası rahatsız ediyor.” (K/26); [sorun yaşamama]-“Şu ana kadar hiçbir sorunla karşılaşmadım...” (K/32).
- Yabancı dil bariyeri ve olumsuz etkileri: Göçmen katılımcıların hepsinin farklı düzeylerde İngilizce konuştukları bulgulanmıştır. Bu bağlamda orta düzeyde İngilizce konuşabildiğini söyleyen (n=3) katılımcıların (bkz. Soru-50; Denek: 1 & 2 & 3) ileri düzeyde İngilizce konuşabildiğini söyleyen katılımcılardan (n=4) daha az olduğu gözlenmiştir (bkz. Soru-50; Denek: 4 & 5 & 6 & 7). Örneğin; [orta düzeyde İngilizce konuşabilen]-“Orta düzeyde İngilizce konuşabiliyorum. Yabancı dilimin istenen düzeyde olmaması benim bütün hayatımı olumsuz etkiledi. İş konusunda, alış-veriş konusunda, seyahat konusunda, yabancı insanlarla diyalog konusunda...” (E/46); “İngilizcemiz çok iyi olmasa da çok da kötü değil. Allah’a çok şükür girdiğimiz toplumda ortamda kendimi

gerektiği gibi ifade ediyorum..." (E/36); "...Temel yaşamımda gerekli iletişimi kurmak için yabancı dili bildiğim kanaatindeyim..." (E/45); [ileri düzeyde İngilizce konuşabilen]- "İngilizcem Türkçemden daha iyi olduğu için böyle bir problemim yok burada..." (E/38); "Akademisyen olduğum için çok şükür dil sorunun yok bu ülkede. Zaten geldiğimimde de yoktu yani." (E/44); "İngilizceyi iyi derecede anlayıp konuştuğumu düşünüyorum..." (K/26); "Advanced düzeyde İngilizce konuşuyorum. Çünkü yüksek eğitimimi burada tamamladım..." (K/32). Araştırmaya katılan deneklerden sadece birisinin (n-1) dil bariyerinin diasporik yaşamın tüm alanlarına olumsuz etkilerinin olduğunu belirttiği saptanmıştır (bkz. Soru-50; Denek: 1). Ayrıca konuyla ilgili elde edilen nitel sonuçlara bakıldığında, ileri düzeyde yabancı dil yeteneğine sahip olan göçmenlerin üniversite mezunu olduğu görülmüştür.

xi. Geri Dönüş Miti

- Geri dönüş mitini gerçekleştirememeye durumu ve nedenleri: Göçmen katılımcıların geri dönüş mitiyle ilgili düşüncelerinde de bazı çeşitlilikler tespit edilmiştir. Bu kapsamda deneklerin tamamının (n=7) çeşitli sebeplerle geri dönüş mitini gerçekleştiremedikleri saptanmıştır (bkz. Soru-51; Denek: 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7). Katılımcıların, Türk göçmenlerin Türkiye'ye geri dönüş mitini gerçekleştirememeye nedenlerini ise '(a) yeterli düzeyde ekonomik birikime sahip olmamaları (n=5), (b) etnik kültüre psiko-sosyal uyum sorunu yaşamaktan korkmaları (n=4), (c) ailesel şartlar (n=1) ve (d) gelecek kaygısı (n=1)' olarak belirttikleri tespit edilmiştir (bkz. Soru-51; Denek: 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7). Örneğin: (a+b)-"Evet, buradaki arkadaşlar Türkiye'ye geri dönüş konusunda başarısızlar. Çünkü bu ülkedeki arkadaşlar bugüne kadar maddi anlamda bir şeye sahip olamadıkları için Türkiye'deki çevrelerine karşı mahcup olmaktan korkuyorlar. Çünkü buradan Türkiye'ye kesin dönüş yapan birisine geldin ama neyle geldin? diye soracaklar. Bu kişinin de verecek cevabı yok. Çünkü burada yaşayan arkadaşların, buradayken geleceğe dair hayatlarında hiçbir plan yapmamış olmaları, bence geri dönüşlerine en büyük engeldir. Çünkü burada işi olmayanlar en kötü ihtimalle belediyeden işsizlik maaşı alıyorlar. Devlet evini veriyor. Cebine harçlığını koyuyor. Ama Türkiye'ye döndüklerinde böyle bir şey olmayacak. Yani tren kaçacak, istasyon çökecek (gülüşmeler). İkinci bir sebebi de kültürel uyum sorunudur. Yani bu ülkede uzun süre yaşayan bir Türk, Türkiye'ye dönüş yaptığı zaman kolay kolay oranın sistemine adapte olamıyor. Şayet çocukları varsa, çocukların Türkiye'ye uyumu başlı başına bir sorun. Kısaca iki temel sebebi vardır: birincisi ekonomik sebep. Arkadaşlar, kendilerini garantiye alamadıkları için dönme

cesareti gösteremiyorlar. İkincisi sosyal sebeptir. Buranın sosyal yaşam düzenine alıştıkları için Türkiye'deki sosyal hayata uyum sağlayamayacakları düşüncesidir." (E/46); "...Gurbetçi insan. Türkiye'ye gidersin, Türkiye'de yabancısın. Buraya gelirsin, burada yabancısın. Ne Türkiye'de benimsenmişsin ne burada benimsenmişsin. Kaybolmuş bir nesilsin yani. Kaybolmuş gitmişsin..." (E/36); (c) "...Benim, dediğim gibi iki tane çocuğum var, üniversiteye gidiyorlar. Bu insanları bir anda bu hayattan koparıp, yeni bir bilinmez hayata götürmek büyük bir risk. Öncelikle en büyük sebep ailevi şartlar." (E/45); (d) "...çünkü Türkiye'de garanti olan hiçbir şey yok yani. Buradaki gibi sizin bugününüzü ve geleceğinizi garanti altına almıyor. Hep bir gelecek kaygımız var Türkiye'de." (K/26).

xii. Yaşam Doyumu

- **Öznel mutluluk algısı:** Müslüman-Türk göçmen katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında öznel mutluluk algılarının değiştiği görülmüştür. Yani şu anda yabancı bir ülkede yaşamaktan dolayı kendilerini mutsuz hisseden deneklerin (n=3) yanı sıra bazen mutlu bazen de mutsuz hisseden deneklerin (n=2) de olduğu saptanmıştır (bkz. Soru-52; Denek: 1 & 2 & 4 & 5 & 7). Öte yandan tüm bu diasporik yaşamın ortaya çıkardığı sorunlara rağmen kendini mutlu hisseden katılımcıların (n=2) varlığı da dikkati çekmektedir (bkz. Soru-52; Denek: 3 & 6). Örneğin; [mutsuz (-)]- "...mutlu olduğumu düşünmüyorum." (E/46); "Mutlu değilim..." (E/38); [bazen mutlu (+) bazen mutsuz (-)]- "...Zaman zaman mutluyum, zaman zaman mutsuzum..." (E/36); "Hem hayır, hem evet..." (K/32); [mutlu (+)]- "...Çok şükür inançlıyım ve mutluyum, yani mutluluğun sınırı olmaz." (E/45); "...Mutsuzum diyemem, çünkü çocuğum ve eşimden oluşan güzel bir aile kurdum burada." (K/26). Kendilerini mutlu hisseden göçmen deneklerin dinsel inançlarının güçlü olduğu ve aile yaşamına sahip oldukları görülmektedir. Söz konusu bu nitel sonuç ise konuyla ilgili literatür bulgularıyla uyumludur.
- **Yeniden dış-göç deneyimi motivasyonu:** Katılımcıların önemli bir çoğunluğunun (n=5) tekrar geriye gitme imkânları olsa yeniden dış-göç deneyimi yaşamak istedikleri belirlenmiştir (bkz. Soru-53; Denek: 1 & 3 & 4 & 5 & 7). Ayrıca yeniden bir dış-göç deneyimi yaşamak isteyenlerin olduğu da bulgulanmıştır (bkz. Soru-53; Denek: 2 & 6). Tespit edilen yeniden dış-göç deneyimi yaşamak isteyenlerin motivasyonlarının ise akademik kariyer ve Batı toplumuna örnek olma amaçlı olduğu saptanmıştır. Örneğin; [akademik kariyer]- "Evet, tekrar çıkardım. Çünkü ben Türkiye'den yurtdışına çıkarken kariyer amaçlı çıkmıştım. Akademik kariyerimi ilerleteyim diye. Geriye dönüp baktığımda iyi de

olmuş...” (E/44); “Evet, eğitimin benim hayatımdaki önemi yüksek. Buradaki yükseköğretim imkânını Türkiye’de çok zor şartlar altında aldım diye düşünüyorum.” (K/32).

- Akrabaya dış-göç deneyimi yardımı: Göçmen deneklerin çoğunluğu (n=4), bu ülkede ödedikleri bedelleri ödemek şartıyla- aile yakınlarından birisini (kardeş, amca, dayı, yeğen vs.) şu anda bu ülkeye getirmek istemediklerini belirtmişlerdir (bkz. Soru-54; Denek: 1 & 2 & 4 & 6). Bunun yanı sıra şarta bağlı olarak akrabalarına dış-göç deneyimi için yardım edebileceklerini belirten deneklerin de olduğu tespit edilmiştir (bkz. Soru-54; Denek: 3 & 5 & 7). Ayrıca akrabalarını şu anda yaşadıkları ülkeye şartsız olarak getirmek isteyen hiçbir denegın bulunmaması da oldukça dikkat çekici nitel bir veri olarak değerlendirilebilir. Şarta bağlı olarak getirebileceklerini söyleyen deneklerin öznel şartlarının ‘(a) ahlaki zayıflık göstermemesi (denek: 3); (b) akademik kariyer yapması (denek: 5)’ olduğu belirlenmiştir. Örneğin; “Eğer benim yaşadığım çizgiler içinde yaşayacaksa getirttiririm. Ki getirdim de zaten. Yeğenimi getirtirdim. Getirtmeden önce de konuştum, pazarlık yaptım. Geldikten sonra da konuştum. Çok şükür o da beni mahcup etmedi.” (E/45); “... Yani benim gibi akademik gelişim için gelecek olurlarsa olabilir. Ancak hiçbir mesleği olmadan ne iş olursa yaparım abi türünden bir mantıkla bu ülkeye gelirlerse, işleri zor...” (E/44).
- Toplam öznel mutluluk duygusu: Göçmen katılımcıların çoğunluğunun (n=4), tüm diasporik yaşam sorunlarına rağmen kendilerini mutlu hissettiklerini belirtmesinin (bkz. Soru-55; Denek: 2 & 3 & 6 & 7) yanı sıra mutlu olmadıklarını söyleyen deneklerin (n=3) de olduğu tespit edilmiştir (bkz. Soru-55; Denek: 1 & 4 & 5). Örneğin; [toplam mutluluk (+)]-“...O yüzden ben mutluyum. Niye mutsuz olayım ki, mutsuz olmak için bir sebep yok. Hayat, her şeye rağmen güzel yaşamaya değer.” (E/36); “Tabi ki mutluyum...” (E/45); “...ama mutluyum şükürler olsun ki.” (K/26); [toplam mutluluk (-)]-“Bu ülkede olduğum için mutlu değilim...” (E/46); “Bu ülkede olduğum için değil sağlıklı olduğum için mutluyum.” (E/38). Elde edilen bu nitel verilerden, yaşanan dış-göç deneyiminin amacına ve şu anda diasporik yaşam sürdürdükleri ülkenin psiko-sosyal ve ekonomik şartlarına uyum düzeylerine göre göçmenlerin toplam öznel mutluluk duygularının değiştiği yorumunu yapmak mümkündür.

Sonuç olarak Müslüman-Türk göçmenlerin diğer yaşam alanlarının yanı sıra “yalnızlık, asimilasyon ve entegrasyon” biçimlenmelerinin de doğası gereği psiko-patolojik semptomları çok karmaşık olan diasporik yaşamın olumsuz yönlerinden etkilendiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2010). Diasporadaki kimlik algılamalarına göç tipinin etkisi: Almanya ve İngiltere Türk toplumlarının karşılaştırması. *Sosyoloji Dergisi*, 20 (1), 97-119.
- Akıncı, B. ve ark. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 58-83.
- Atay, T. (2006). *Türkler Kürtler Kıbrıslılar: İngiltere’de Türkçe yaşamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bilecen, T. & Araz, M. S. (2015). Londra’da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin etnik ve mezhepsel aidiyetlerinin siyasal tutum ve davranışlarına etkisi. *Göç Dergisi*, 2 (2), 189-207.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar & Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Cebeci, M. (2015). Sosyolojik açıdan göç ve göçmenlerin sosyal kültürel entegrasyonları: Kavramsal bir çalışma. [içinde] K. Canatan ve ark. (ed.), *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu/29 - 30 Mayıs 2015* (ss. 135-157). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Çil, Ş. A. ve ark. (2011). *Avrupa’da yaşayan Türkler: Yaz tatili döneminde Türkiye’ye gelen Türkler örneği*. Ankara: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Yayınları.
- Dil, K. (2015). Göç olgusuna göçmenlerin deneyimleri üzerinden bakmak. *İdeal Kent Dergisi*, 6 (15), 149-171.
- Duru, E. (2008). Yalnızlığı yordamada sosyal destek ve sosyal bağlılığın rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (61), 15-24.
- Eren, S. (2007). Göç, toplumsal değişme ve din: Avrupa’ya göç eden Türkler bağlamında bir değerlendirme. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 267-288.
- Frankl, V. (1963). *Man’s search for meaning*. (çev. I. Lasch). New York: Pocketbooks. (Orijinal baskı 1946).
- Göktuna-Yaylacı, F. (2009). Batı Avrupa ve Türkiye’de uyum sürecinde Türk göçmenler. [içinde] M. Erdoğan. (ed.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum/Turks abroad: Migration and integration in its 50th year* (ss. 793-802). Ankara: Orion Kitabevi.
- Güney, S. (1998). *Davranış bilimleri ve yönetim psikolojisi terimler sözlüğü*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Hızlı, A. (2009). Avrupa’da Aleviler ve Avrupa’da Alevi sorunu. [içinde] M. Erdoğan. (ed.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum/Turks abroad: Migration and integration in its 50th year* (ss. 463-465). Ankara: Orion Kitabevi.
- Kanber, H. (2009). Yeni göçmen ve uyum politikaları ve İsviçre’deki Türk göçmenler. [içinde] M. Erdoğan. (ed.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum/Turks abroad: Migration and integration in its 50th year* (ss. 761-763). Ankara: Orion Kitabevi.
- Kaya, A. (2014). Türkiye’de göç ve uyum tartışmaları: Geçmişe dönük bir bakış/Debates on migration and integration in Turkey: A retrospective evaluation. *İdeal Kent Dergisi*, 14, 11-28.

- Kaya, İ. (2009). Immigration and struggle for integration: The case of Turkish Americans. [içinde] T. Kucukcan & V. Gungor (ed.), *Turks in Europe: Culture, identity, integration* (ss. 271-286). Amsterdam: Turkevi Research Centre.
- Kızılgöç, M. (2012). Modern psikolojide ve tasavvufta yalnızlık. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 131-150.
- Kızıltuğ, M. & Uğur-Göksel, G. (2018). *Göçmen entegrasyonu ve tanınma teorisi & Adil entegrasyon*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Koç, M. (2016a). Diasporik yaşamın psiko-anatomisi-I: Müslüman-Türk göçmenlerin özel ve sosyal yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 89-128.
- Koç, M. (2016b). Diasporik yaşamın psiko-anatomisi-II: Müslüman-Türk göçmenlerin çalışma ve cinsel yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 271-313.
- Koç, M. (2017a). Diasporik yaşamın psiko-anatomisi-III: Müslüman-Türk göçmenlerin dinsel yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 65-112.
- Koç, M. (2017b). Diasporik yaşamın psiko-anatomisi-IV: Müslüman-Türk göçmenlerin kimlik-anomi-sosyal dışlanma biçimlenmeleri üzerine nitel bir çalışma. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 295-348.
- Kohut, H. (1977). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.
- Koşer-Akçapar, Ş. (2009). Comparison of integration policies of Germany and the United States. [içinde] M. Erdoğan. (ed.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum/Turks abroad: Migration and integration in its 50th year* (ss. 165-174). Ankara: Orion Kitabevi.
- Kuyucuoğlu, İ. (2016). *Avrupa'da İslam ve Müslümanlar: Danimarka örneği*. Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Küçükcan, T. (2006). The making of Turkish Muslim diaspora in Britain. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 24 (2), 243-258.
- Kütük, Z. (2009). Finlandiya göç tarihi, uyum ve Türkler. [içinde] M. Erdoğan. (ed.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum/Turks abroad: Migration and integration in its 50th year* (ss. 779-784). Ankara: Orion Kitabevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (çev. O. Akınhay & D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martikainen, T. (2010). Din, göçmenler ve entegrasyon. (çev. N. Özmen). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (1), 263-276.
- May, R. (1958). *Man's search for himself*. NewYork: W.W. Norton.
- May, R. (1967). *The meaning of anxiety*. NewYork: W.W. Norton.
- Nocera, L. & Mat, F. (2018). *Manikürlü eller Almanya'da elektrik bobini saracak: Toplumsal cinsiyet perspektifinden Batı Almanya'ya Türk göçü (1961-1984)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, S. (2016). İskoçya'da yaşayan Türklerin dil kullanımları ve dil tercihlerinde bireysel etmenler/Individual factors in language use and choice among Turkish people living in Scotland. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (4), 761-782.
- Özmen, N. (2011). Göçün 50.yılında entegrasyon ve din ilişkisinin dönüşen parametreleri: Almanya'da Türkler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (19), 395-412.

- Paula, K. (2011). Yalnızlık hissi: Teorik yaklaşımlar/Feeling lonely: Theoretical perspectives. (çev. S. Zengin & M. Kızılgeçit). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11 (3), 217 – 229.
- Peplau, L. & Perlman, D. (ed.). (1982). *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy*. New York: Wiley-Interscience.
- Perşembe, E. (2005). *Almanya’da Türk kimliği: Din ve entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Sağlam, E. (2017). Avusturya’daki Türk göçmenlerin entegrasyon algıları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 140-169.
- Sili-Kalem, A. (2016). Türk çayına süt katmak: Londra’da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin gündelik hayatları. *İnsan & Toplum Dergisi*, 5 (10), 43-71.
- Sirkeci, İ & Açık, N. (2015). İngiltere’de göçmenlerin ekonomik uyumu ve işgücü piyasasındaki azınlıklar. *Göç ve Uyum*, 143-164.
- Soyupek, Y. ve ark. (2015). Bir göç politikası olarak segregasyon. [içinde] K. Canatan ve ark. (ed.), *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu/29 - 30 Mayıs 2015* (ss. 259-269). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Taşçı, Ö. (2007). Entegrasyon ve asimilasyonun Kur’an açısından değerlendirilmesi. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 103-118.
- Tol, G. (2009). Integration of the Turks in Germany and the Netherlands. [içinde] T. Kucukcan & V. Gungor (ed.), *Turks in Europe: Culture, identity, integration* (ss. 249-270). Amsterdam: Turkevi Research Centre.
- Topkara-Karsu, S. (2009). Çok-kültürlülük, ulusal kimlik ve göçmen entegrasyonu: Kanada’dan dersler. [içinde] M. Erdoğan. (ed.), *Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum/Turks abroad: Migration and integration in its 50th year* (ss. 769-774). Ankara: Orion Kitabevi.
- Türker, D. & Yıldız, A. (2015). Göçmenlerde sosyo-psikolojik entegrasyon analizi. [içinde] D. Şeker ve ark. (ed.), *Göç ve uyum* (ss. 23-34). London: TP.
- Vatandaş, C. (2001). Çok-kültürlü yapıda ulusal/etnik kimlikler: Kanada örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 101-116.
- Yardım, M. (2017). Göç ve entegrasyon politikaları ışığında Fransa’da toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 100-136.
- Yavuz, S. (2013). Göç, entegrasyon ve din: Avrupa’da yaşayan Türkler bağlamında bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (26), 610-623.
- Yıldız, A. (2017). Göç ve entegrasyon politikalarında vatandaşlık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 36-67.

E k l e r

Ek-7:

Diasporik Yaşamın Psiko-Anatomisi Üzerine Röportaj Soruları

[Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz. Eğer izin verirseniz biraz da diasporik yalnızlık, asimilasyon ve entegrasyon biçimlenmeleriniz üzerinde konuşalım istiyorum.]

• *Yalnızlık:*

45. Bu ülkede bazen kendinizi yalnız hissettiğiniz zamanlar oluyor mu? Niçin?
46. Bu yalnızlık duygusunu, Türkiye'deki ruh halinizle karşılaştırabilir misiniz? Yani Türkiye'de yaşadığınız dönemde mi yoksa bu ülkede mi daha fazla yalnızlık hissediyorsunuz?

• *Asimilasyon & Entegrasyon:*

47. Birleşik Krallık sınırları içinde yaşayan bir göçmen olarak kendinizi bu içinde yaşadığımız Batı kültürüne ait bir göçmen birey olarak mı tanımlıyorsunuz, yoksa hâlâ bu kültüre uyum sağlayamamış bir yabancı mı?
48. (Eğer kendinizi bir yabancı hissediyorsanız), buradaki yaşam kültürünün hangi boyutları sizi buraya ait hissetmekten alıkoyuyor? Yani bir göçmen olarak sosyal, ekonomik, ailesel vs. bu ülkedeki hayatın içselleştirmekte en çok zorlandığınız boyutları nelerdir?

• *Diasporik Yaşam Sorunları:*

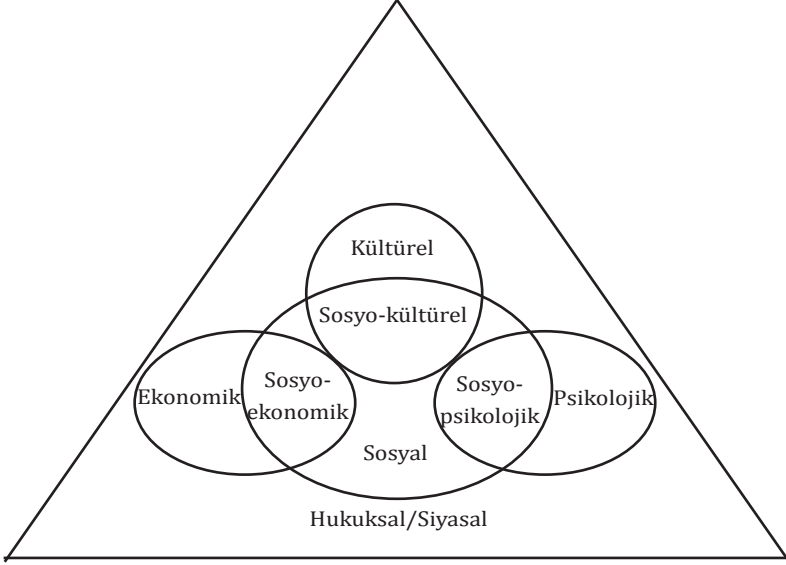
49. Yurtdışında yaşayan birisi olarak size, bu ülkede göçmen sıfatıyla yaşamın temel problemleri nelerdir diye sorsam neler söyleyebilirsiniz? Yani, bu ülkede günlük yaşamınızı devam ettirirken en çok hangi konularda sorun yaşadınız veya yaşıyorsunuz?
50. İngilizceyi hangi düzeyde konuşup anlayabiliyorsunuz? Şayet yabancı dille ilgili sorunuz varsa, bunun sizin öz-güven, kendinize saygı, hayallerinizi gerçekleştirme ve toplumsal hayatınızın uyum sürecine yaptığı olumsuz etkilerini biraz açıklayabilir misiniz?

• *Geri Dönüş Miti:*

51. İskoçya/İngiltere’de hangi T.C. vatandaşımızla sohbeti derinleştirsek artık buralarda yaşanmayacağını, Avrupa’nın artık eski tadının olmadığını, kendilerinin de en kısa zamanda bu ülkeyi terk ederek Türkiye’ye kesin geri dönüş yapacağını söylüyorlar. Fakat bunu söyleyen hiç kimse kolay kolay bunu gerçekleştiremiyor. Yani Türkiye’ye kesin olarak geri dönüş yapamıyorlar. Sizce bunun temel sebebi nedir? Yani burada yaşayan vatandaşlarımız, bu ülkenin hayat şartlarından şikâyetçi oldukları halde neden Türkiye’ye kesin olarak geri dönüş yapamıyorlar?

• *Yaşam Doyumu:*

52. (Öncelikle şunu sormak istiyorum) şu an yabancı bir ülkede yaşamaktan dolayı kendinizin şanslı ve mutlu olduğunu düşünüyor musunuz?
53. Yurtdışına çıktığınız güne geri dönecek olsak, -bu ülkede yaşadıklarınızı dikkate alarak- tekrar yurtdışına çıkar mıydınız? Niçin?
54. Yaşam mücadelesi için sizin bu ülkede ödediğiniz bedelleri ödemek şartıyla- aile yakınlarınızdan birisini (kardeş, amca, dayı, yeğen vs.) şu anda bu ülkeye getirmek ister misiniz?
55. Her şeye rağmen bu ülkede yaşamaktan dolayı kendimi mutlu hissediyorum diyebilir misiniz?

Ek-8:**Entegrasyona ilişkin şekil ve tablolar**

Şekil 1. Entegrasyon stratejisinin boyutları
(Türker, 2013'den akt. Türker & Yıldız, 2015: 27)

Göçmenler/Göçmen toplulukları	Ev sahibi toplum
Kültürel entegrasyon	Kültürel entegrasyon
Kültürel mesafe	Yeni öğelerin kabul edilebilirliği
Dil becerileri	Etnik ilişkiler ve ırkçılık
Sosyal ağlar	Yapısal entegrasyon
Yapısal entegrasyon	Ekonomik durum
Eğitim geçmişi	Eğitim imkânları
Ekonomik katılım	Politik entegrasyon
Konut yerleşiminin ayrılması	Vatandaşlık
Politik entegrasyon	Yasal haklar
Yasal statüler	Birleştirme stratejileri
Göç	
İstekli veya zorunlu göç	
Hedefler, beklentiler	

Tablo 1. Göçmen entegrasyonunu etkileyen temalar
(Martikainen, 2010: 268)